

ჩამორთმევა დაგროვებით?

სამთო მრეწველობა, წყალი და შემოფარგვლის¹ თავისებურება ბოლივიის ალტიპლანოში

მთარგმნელი: თამარ გოგია

ტომ ჰერტ - გეოგრაფიის დეპარტამენტი, სირაკუზის უნივერსიტეტი, ნიუ იორკი, აშშ

მოკლე მიმოხილვა: ამ ნაშრომში შესწავლილია პირვანდელი დაგროვებისა და საარსებო საშუალებათა ჩამორთმევის პროცესები ბოლივიის ალტიპლანოში. სამთო-სამრეწველო ნარჩენების სოციალურ და ბუნებრივ გარემოზე ზემოქმედების ემპირიული შესწავლის საშუალებით სტატიაში ნაჩვენებია, რომ მკვიდრ კამპენინოთა თემის წევრები მათი საარსებო საშუალებების ჩამორთმევის პრობლემის წინაშე დგანან. ეს ჩამორთმევა კი ხორციელდება სამი ურთიერთდაკავშირებული დაგროვების ფორმით: ტოქსიკური დანალექების დაგროვება სასოფლო-სამეურნეო მიწებზე; წყლისა და წყალზე უფლების დაგროვება სამთო კომპანიების მიერ; და ტერიტორიული ერთეულების დაგროვება სამთო-სამრეწველო სამუშაოების მიერ. წინამდებარე შესასწავლი საკითხი არ არის სრული პროლეტარიზაციის შემთხვევა, ხოლო ჩამორთმევის პროცესები არ არის ჭარბდაგროვების კრიზისის “მოგვარების” საშუალება. ნაშრომი მოითხოვს, მეტი ყურადღება დაეთმოს ბუნების მატერიალურობის პირობით როლს ჩამორთმევის და დაგროვების პროცესებში.

საკვანძო სიტყვები: დაგროვება მითვისებით, პირვანდელი დაგროვება, ბოლივია, სამთო მრეწველობა, წყალი, საარსებო საშუალებები.

¹ ტერმინი დაკავშირებულია 1604-1914 წწ-ში ინგლისსა და უელსში მიმდინარე „სათემო მიწების შემოფარგვლის აქტთან“, რასაც მარქსი აღწერს, როგორც სათემო მიწების კერძო საკუთრებად გადაქცევისა და მათი უზურპაციის პროცესს: „მემამულეებმა თვითვე აჩუქეს თავის თავს სახალხო მიწები კერძო საკუთრებად“ (მარქსი, 1954, 910). მოცემულ სტატიაში ტერმინი განზოგადებული მნიშვნელობას იძენს და აღნიშნავს საჯარო სიკეთეების მისაკუთრების, მკვიდრი თემისთვის საარსებო საშუალებების ჩამორთმევისა და მათი მითვისების პროცესს. როგორც მარქსი შენიშნავს, „შემოფარგვლის აქტის“ შემდეგ საარსებო საშუალებების მოპოვება ხალხისთვის უფრო ძნელი გახდა, ლენდლორდები ისაკუთრებდნენ სათემო მიწებს, რაც აძლიერებდა მსხვილ ფერმერთა გაბატონებულ, მონოპოლიურ მდგომარეობას (მარქსი, 1954, 912) „სტაცებს ღარიბს მის საარსებო საშუალებათა ნაწილს და აფართოებს უმისოდაც მეტისმეტად დიდ ფერმებს. თუ მიწა რამდენიმე მსხვილი ფერმერის ხელში გადადის, მაშინ წვრილი ფერმერები საარსებო საშუალებათა მოსაპოვებლად იძულებულნი ხდებიან სხვისთვის იწრომონ და ყველაფერი, რაც მათ სჭირდებათ, ბაზარზე იყიდონ“ (რ. პრაისი, ციტირებულია მარქსის მიერ, 1845.) (მთარგმნელის შენიშვნა)

შესავალი

შორიდან თუ შევხედავთ, ბოლივიის ჰუან-უნის ხეობა სასოფლო დასახლებას ჰგავს. ხეობაში ბინადრობს კეჩუას ენაზე მოლაპარაკე ბევრი მკვიდრი კამპენსინო²თემი, რომელთა მაცხოვრებლებსაც მოჰყავთ კარტოფილი, კინოა, ცერცვი და ანდების სხვა მარცვლოვანი კულტურა. ხეობის რელიეფი ადგილობრივთა ფერმებითა და ტალახის აგურისაგან ნაშენი სახლებითაა მოფენილი, ხოლო მათი ცხვრები, ლამები და მსხვილფეხა რქოსნები შემოგარენ მინდვრებში ბალახობენ. ხეობა ჰუან-უნის მდინარით ირწყვება, რომელიც თავისი სათავიდან ჩრდილო-დასავლეთით, კორდილერა დე ლოს ფრაილესში, მიედინება და მარილიან, თავთხელ ურუ-ურუს ტბაში ჩაედინება. მიუხედავად ასეთი გარეგნული მხარისა, ამ ხეობის ისტორია მშვიდი და უშფოთველი არ ყოფილა. და მართლაც, ლანდშაფტი დაპყრობებისა და დაქვემდებარების განუწყვეტელი ტალღის ნაკვალევს ატარებს: ინკები, რომლებიც ურუ ჩიპაიასა და აიმარას ხალხებზე ბატონობდნენ, ხეობას თითქმის ერთი საუკუნე მართავდნენ, სანამ ფრანგებმა არ განდევნეს 1500-იანი წლების დასაწყისში. ფრანგები კი 300 წლის მერე, ბოლივარის რევოლუციის დროს დამარცხდნენ, რამაც გზა გაუხსნა რესპუბლიკის ხანის ასიენდების³ შექმნას. ასიენდები სასოფლო-სამეურნეო მამულები იყო, რომლებსაც მცირე ზომის კრეოლი³ (თეთრი) ელიტა მართავდა. ხეობის ამჟამინდელ მაცხოვრებელთა ახლო წინაპრები პონგოები იყვნენ - მკვიდრი მიწათმოქმედი დაკაბალეზული მუშები, რომლებიც 1945 წელს პეონაჟისგან⁴ გათავისუფლდნენ და 1953 წლის აგრარული რეფორმის შემდეგ მიწები გადაეცათ, რამაც ასიენდები და მათგან მომდინარე რასისტული ბატონყმური სისტემაც გააუქმა.

1952 წლის სოციალური რევოლუციის შედეგად ასიენდას მიწები პონგოს თემებს შორის გადანაწილდა. ამ რევოლუციამ ხეობის მაღლა, მთებში, სამთო საქმის მეტად აქტიურ ამუშავებასაც შეუწყო ხელი. აგრარული რეფორმის შედეგად ადგილობრივ წვრილ-მესაკუთრე მიწათმოქმედებს (შემდგომში კამპენსინოებს) წყალსა და მიწაზე მიენიჭათ უფლება. თუმცა ეკოლოგიური მდგომარეობის უკიდურესი გაუარესების გამო ამ ახლადმიღებულ უფლებათა უპირატესობები მალევე ჩაბარდა წარსულს. ხეობაში მე-20 საუკუნიდან მოყოლებული სამთო-სამრეწველო საქმიანობა და მასთან დაკავშირებული დაბინძურება ხან იკლებს, ხან კი მატულობს. ბოლო ათწლეულია, კალის ფასის ზრდასა და სახელმწიფო სამთო კომპანიის (COMIBOL) ხელახლა ამუშავებასთან ერთად, დაბინძურების ხარისხმა განსაკუთრებულად იმატა. სანამ ჰუანანის ხეობაში დაეშვება, მდინარე კალის სახელმწიფო მალაროსთან ჩაივლის და

² მსხვილი მამული ლათინური ამერიკის ბევრ ქვეყანაში, შეესაბამება არგენტინისა და ჩილეს ესტანსიას და ბრაზილიის ფაუნდას. (უნივერსალური ენციკლოპედიური ლექსიკონი, 2006)

³ ესპანურ, პორტუგალიურ და ფრანგულ კოლონიებში დაბადებული ევროპელი კოლონიზატორების შთამომავლები. (ბიოლოგიური და სამედიცინო ტერმინები და ცნებების ლექსიკონი, 2011)

⁴ პეონი - გლეხი, რომელიც მემამულეზე კაბალური დამოკიდებულების შედეგად მევალე მონად გადაიქცა.

პეონაჟი - პეონებისადმი კაბალური დამოკიდებულება ვალის გადაუხდელობის გამო. (უცხო სიტყვათა ლექსიკონი, 1989)

სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები

წყლით ამარაგებს მას. მაღარომდე მდინარე საკმარისად სუფთა და ვარგისია მარცვლეულის მოსარწყავად, თუმცა როგორც კი მაღაროს სცდება, კუპრით შავი მოედინება. მდინარე დაბინძურებულია მაღაროს გადამამუშავებელი ქარხნის დანალექებისაგან, ქიმიური ნივთიერებებისგან, ჩამდინარე წყლებისგან, გადავსებულია მძიმე ლითონითა და მყარი ნარჩენებით. წვიმიან სეზონზე (ოქტომბრიდან თებერვლის ჩათვლით) ადიდებული მდინარე მომწამვლელ შლამს ნაპირებსა და ველებზე რიყავს, იწვევს ნიადაგის არაპროდუქტიულობას - მოსახლეობას უწევს მაღლობზე, მდინარის ნაპირიდან მოშორებით გადასახლება. ჭები დაწამლულია, ცხოველები ავადდებიან. მაცხოვრებლები სხვადასხვაგვარი დაავადებებით იტანჯებიან, მათ შორის, სასუნთქი გზების დაავადებებით, რაც განსაკუთრებით მწვავედება ზაფხულში, რადგან დანალექი ქანების ნამწვს აგვისტოს ქარები ჰაერში ავრცელებს. ვინაიდან მაცხოვრებლებს აქვთ მიწისა და წყლის დანაკარგის, მარცვლეულის მოყვანისა და შინაური საქონლის მოვლის პრობლემა, ისინი ტოვებენ თავიანთ თემს და სამსახურის საძებნელად ბოლივიის დიდ ქალაქებში, ან მეზობელ არგენტინასა და ბრაზილიაში მიდიან.

ჰუანუნის ხეობის ჰიდრო-სოციალური ურთიერთობები დიდწილად სამთო მრეწველობითაა ფორმირებული. მდინარის დაბინძურების შედეგები და მისი დინების მიმართულება განაპირობებს და აწარმოებს ისტორიულად დალექილ უთანასწორო ძალაუფლებრივ ურთიერთობებსა და სოციალურ ექსკლუზიას. მარქსისეული ტერმინებით თუ ვიმსჯელებთ, ჰუანუნის ხეობის მაცხოვრებლები მუდმივად განცალკევებულნი არიან თავიანთი წარმოების საშუალებებისა და სოციალური კვლავწარმოებისაგან. მიუხედავად იმისა, რომ ეს მიმდინარე პროცესი თვისებრივად განსხვავდება მარქსის მიერ აღწერილ ეგრეთ წოდებულ „პირვანდელ დაგროვებასთან“ დაკავშირებულ სათემო მიწების შემოფარგვლისაგან, დამონებისა და სახელმწიფო ვალის ტყვეობისაგან, ის მაინც უდავოდ არის, ერთი მხრივ, ძალდატანებითი გაუცხოება შრომისა მიწისაგან, ხოლო მეორე მხრივ, ადგილობრივ წვირლ-მესაკუთრეთა პროლეტარიზაცია. ჰარვის (2003) ძალისხმევა, განეხლებინა მარქსისეული რედაქცია, დღეს უკვე სამკაოდ ცნობილია. ამ კონცეფტუალიზაციაში, პირვანდელი დაგროვებისათვის ნიშანდობლივი ჩამორთმევის ფორმები არ არის მხოლოდ „კაპიტალიზმის პირველქმნილი ცოდვა“⁵, როგორც ამას მარქსი ასკვნის, არამედ მიმდინარე პროცესი, რომელიც დაგროვებისთვისაა აუცილებელი და გატარებულია, როგორც ჭარბდაგროვების პერიოდული კრიზისის საპასუხო სტრატეგია. ჰარვისთვის „დაგროვება ჩამორთმევით“ არის დაგროვების უმთავრესი ხერხი ნეოლიბერალური კაპიტალიზმის პირობებში. თუმცადა, რამდენადაც კოლექტიური უფლებებისა და წყალზე ხელმისაწვდომობის ჩამორთმევას უმეტეს შემთხვევაში აიგივებენ პრივატიზაციასა და მარკეტიზაციასთან (eg Swyngedouw 2005),

⁵ მინიშნებაა ადამის პირველქმნილი ცოდვაზე (მთარგმნელის შენიშვნა).

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

წყლის ჩამორთმევამ შეიძლება სხვა ფორმებიც მიიღოს, როგორცაა მისი დაბინძურება და მოწამვლა, რაც იწვევს კიდევ მისი საჯაროობის მოსპობასა და მის ეფექტურ „შემოფარგვლას“. ამ სტატიაში ვცდილობ არგუმენტირებულად წარმოვადგინო გაფართოებული გაგება პირვანდელი დაგროვებისა, რომელიც პასუხისმგებელია: ერთი მხრივ, ბუნების დაქვემდებარებულ როლზე დაგროვებისა და ჩამორთმევის გზის გაკვალვის საქმეში (Sneddon 2007); ხოლო მეორე მხრივ იმაზე, თუ როგორ განსაზღვრავს და განაპირობებს ჩამორთმევა სოციალური კვლავწარმოების ფორმებსა და მისი განხორციელების შესაძლებლობებს (Roberts 2008).

ამ სტატიაში ვცდილობ გამოვარკვიო რთული ურთიერთკავშირი მომწავმლელი დანალექების დაგროვებასა და კაპიტალის დაგროვებით გამოწვეულ ჩამორთმეობას შორის. ამას ვაანალიზებ შემდეგი საკითხების კვლევის საშუალებით: ბოლივიაში, მდინარე ჰუან-უნის ხეობაში, სამთო მრეწველობით გამოწვეული წყლის დაბინძურება და ამ დაბინძურების გავლენა ჰუან-უნის მაღაროს დაბლა, მდინარის მიმართულებით დასახლებული 14 ადგილობრივი კამპუნსინო თემის სოციალურ კვლავწარმოებაზე. უფრო კონკრეტულად, ამ სტატიაში ჰარვის ცნებას **„დაგროვება ჩამორთმევით“** ვიყენებ შემობრუნებული მნიშვნელობით და შევისწავლი, თუ როგორ ჩამოართვეს სოფლის მაცხოვრებლებს კუთვნილი საარსებო საშუალებები დაგროვების სამი ცალკეული პროცესის საშუალებით. დაგროვების ეს პროცესებია: მომწამვლელი დანალექების დაგროვება ჭალებში, რომლებიც წინათ მოსავლიანი იყო; წყალისა და წყალზე უფლებისა დაგროვება სამთო მრეწველობისთვის ინტენსიური გამოყენების მიზნით; მიწის დაგროვება, რამდენადაც სამთო საქმიანობის სივრცობრივი „ნაკვალევი“ დღითიდღე იზრდება¹. სიტყვათშეთანხმების **„ჩამორთმევა დაგროვებით“** გამოყენებისას არ მიხდა არარსებული პარალელები გავავლო: აშკარაა, რომ მარქსის მიერ შესწავლილი „კაპიტალის დაგროვება“ განსხვავდება წყალზე უფლების, მიწისა და დანალექების დაგროვებისაგან. ნაცვლად ამისა, ჩემი მიზანია, გამოვავლინო ის პირობითი და წრიული ურთიერთკავშირი, რაც არსებობს, ერთი მხრივ, წყალზე უფლების, მიწისა და დანალექების დაგროვებასა და, მეორეს მხრივ, სახელმწიფოს მიერ მართულ კაპიტალისტურ დაგროვებას შორის; ურთიერთკავშირი, რომლის გამოისობითაც მკვიდრ კამპუნსინო ხალხს ჩამოერთვა საკუთარი ქონება და რესურსები (cf Sneddon 2007). სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით, მიხდა შევისწავლო, ბუნების სპეციფიკურ ფორმათა მატერიალურობა - წყალი და დანალექები - როგორ აყალიბებს ჩამორთმევის პროცესს მათი დაგროვების გზით. შემდეგ ქვეთავში მიმოვიხილავ პირვანდელი დაგროვებისა და ჰიდროსოციალური ურთიერთობების კონცეფციებს, რომელთა გაანალიზებაც სარგებლიანია მითვისების პროცესის გასაგებად ჰუან-უნის ხეობაში. შემდეგ კი განვიხილავ ხეობის საარსებო საშუალებათა ჩამორთმევას წყალზე უფლების, ტერიტორიისა და მომწამვლელი დანალექების დაგროვების გზით. სტატია მთავრდება პირვანდელი დაგროვებისა და სასოფლო საარსებო საშუალებათა ჩამორთმევის პროცესების განახლებული

გაანალიზებით თანამედროვე ბოლოვის - სამთო მრეწველობასთან დაკავშირებული ბუნებრივი გარემოს დეგრადაციის - კონტექსტში.

დაგროვების დანაწევრება, პირვანდელი დაგროვება და სხვა

პროლეტარიზაცია ასპარეზზე ბრუნდება. ბოლო ათწლეულია სამეცნიერო ინტერესი განახლდა კაპიტალის დაგროვების ფუნდამენტური თუ ფენომენოლოგიური შემადგენლებისა და ისეთი სამეცნიერო შესწავლის ობიექტებისადმი, როგორცაა გლეხთა გალატაკება, მათი გასაქონლება და სოფლებიდან გამოდევნა, საჯარო სიკეთეების პრივატიზაცია, მიწის მითვისება და „შემოფარგვლის თანამედროვე ფორმები“ (Levien 2012). ამ პროცესების ყველაზე ცნობილი გაანალიზება და დამუშავება უდავოდ ჰარვის მსჯელობაა საკითხზე - „დაგროვება ჩამორთმევით“. ეს არის ავტორის ძალისხმევა, განახლოს და გააფართოვოს მარქსისეული „პირვანდელი დაგროვების“ ცნება (Harvey 2003; for critiques, see Ashman and Callinicos 2006; Hall 2012). ამ გაშლილ და ფართომასშტაბიან დისკუსიაში ჰარვის პოზიცია ამგვარია: პროლეტარიზაციისა და ჩამორთმევის პროცესები არ არის ერთჯერადი, პირველსაწყისი მოვლენები, როგორც ამას მარქსი გვთავაზობს. ნაცვლად ამისა, ესენია განუწყვეტელი, მუდმივმოქმედი პროცესები, რომლებიც კაპიტალიზმის სტრუქტურულად განუყოფელი მახასიათებლებია. მეტიც, ჰარვის მტკიცებით, პროცესთა ეს ვრცელი კატეგორია კონკრეტულად ნეოლიბერალური კაპიტალიზმისთვისაა ნიშანდობლივი და სწორედ ნეოლიბერალიზმისავე ფარგლებში არის „დაგროვების დომინანტური ფორმა“ (დაგროვების გადაფარვა გაფართოებული კვლავწარმოების გზით; Harvey 2003:153)ⁱⁱⁱ. პირვანდელი დაგროვების შესახებ მარქსის მსჯელობისაგან განსხვავებით, ჰარვის განზრახვა კაპიტალიზმის პირველსაწყისების გამოვლენა კი არ არის, არამედ იმის ახსნა, თუ როგორ ხდლევს კაპიტალიზმი ჭარბდაგროვების მუდმივად განმეორებად კრიზისს, რაც სწორედ ნეოლიბერალიზმისთვისაა (და არამხოლოდ) ნიშანდობლივი (Hall 2012). სხვათა (იქნება ეს სახელმწიფო, გლეხი, ადგილობრივი თემი თუ, ზოგადად, საზოგადოება) კუთვნილი ქონების პრივატიზების, გასაქონლებისა და გაუფასურების საშუალებით იქმნება ახალი შესაძლებლობები ინვესტირებისა და დაგროვებისათვის.

თუმცა ჰარვი თავადაც აღიარებს, რომ საკითხის ამგვარი ხედვა არც თუ ისე ახალია. როზა ლუქსემბურგმა (1968) საუკუნის წინ ამოიგნო, რომ კაპიტალიზმი გარე ძალასაც საჭიროებს, რათა უზრუნველყოს მზარდი დაგროვება. მისი მიგნება დაგროვების გარეეკონომიკური ფაქტორების შესახებ დღემდე საკმაოდ გავლენიანია. და მართლაც, კაპიტალიზმსა და კაპიტალიზმამდელ თუ გარეკაპიტალისტურ ძალებს შორის ურთიერთკავშირი დაქვემდებარებულობის თეორიათა ქვაკუთხედი და მსოფლიოს სისტემათა გააზრების საფუძველია (Amin 1974). როგორც ჰარვი ამტკიცებს, თუ ნეოლიბერალური კაპიტალიზმის პირობებში დაგროვებას მართლაც ახასიათებს განსაკუთრებული თავისებურება, მაშინ ისიც უნდა დავუშვათ, რომ ჩამორთმევის, შემოფარგვლის, გასაქონლებისა და პროლეტარიზაციის პროცესები უკვე დიდი ხანია

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

არის კაპიტალისტური დაგროვების არსებითი და განუყოფელი პირობა (Perelman 2000).

და მართლაც, როგორც ჰოლი აღნიშნავს, პირვანდელი დაგროვების ყოველი გაგება მოიცავს კაპიტალიზმის „შიდა“ და „გარე“ მოცემულობების თეორეტიზებას იმის გააზრებით, რომ არაკაპიტალისტური სოციალური ურთიერთობები და წარმოების პირობები კაპიტალიზმისთვის ფუნქციურია იმდენად, რამდენადაც ისინი კაპიტალს უქმნიან შესაძლებლობას: საწარმოო ხარჯების ექსტერნალიზაცია მოახდინოს (მაგალითად, როგორც ეკოლოგიური პრობლემების შემდგომი “მოგვარება” დაბინძურებისა და ბუნებრივი გარემოს დეგრადირების საშუალებით) და თავი დაიძვრინოს სამუშაო ძალის კვლავწარმოების ხარჯებისაგან (see Bakker 2009; Glassman 2006; Roberts 2008). მსგავს გაგებას გამოხატავს დე ჯანვრის (1981) დარგობრივი დანაწევრებისა და ფუნქციური დუალიზმის „ტყუპი“ ცნებები. ეს იმგვარი ფაქტორებია, რომელთა საშუალებითაც ექსპორტზე ორიენტირებული კაპიტალისტური სექტორი თანაარსებობს საარსებო საშუალებათა შიდასამეურნეო სექტორთან. გადატაკებული საარსებო საშუალებათა შიდასამეურნეო სექტორი (ჯანვრისა და ჩემს შემთხვევაში, გლეხთა ეკონომიკა) ერთი მხრივ გათიშულია, ხოლო მეორე მხრივ, სარგებლობს როგორც მისივე იაფი მუშახელისა და სოციალური კვლავწარმოებისგან, ისე ექსპორტზე ორიენტირებული ინდუსტრიული სექტორისაგან. ამგვარად, საარსებო საშუალებათა შიდასამეურნეო სექტორიც, რომელიც მხოლოდ ნაწილობრივაა ჩაბმული კაპიტალისტურ ურთიერთობებში, ემსახურება კაპიტალის დაგროვების საქმეს. სწორედ ამგვარი შემთხვევაა ჰუანუნის ხეობა, სადაც ნახევრად შიდა-სამომხმარებლო, დაბალანაზღაურებადი, მიგრაციული სამუშაო ძალა გარკვეულწილად ხელს უწყობს ურბანულ კაპიტალსა და სამთო მრეწველობას.

საკითხის ამგვარი გააზრება ააშკარავებს ჩამორთმევის, დაგროვებისა და პროლეტარიზაციის სხვადასხვაგვარ გამოვლინებებს. მიუხედავად იმისა, რომ მარქსი პირვანდელ დაგროვებას არ უკავშირებს ჭარბდაგროვებისათვის დამახასიათებელ კრიზისს (როგორც, ჰარვი აკავშირებს მათ თავისი კონცეფციით - „დაგროვება ჩამორთმევით“), ის მაინც აღიარებს, რომ პირვანდელი დაგროვება უწყვეტი პროცესია, ნაირგვარი ისტორიითა და გეოგრაფიით (Perelman 2000). დაგროვების ცნების ანალიზისას დე ანჯელისი (2001:11) ერთმნიშვნელოვნად ამტკიცებს, რომ მარქსისეული პირვანდელი დაგროვების ცნება ბევრ ფორმას გულისხმობს და არ შემოიფარგლება მხოლოდ მიწის პირდაპირი შემოფარგვლით. დე ანჯელისი (2004:68) სხვა ნაშრომშიც წერს ამ ორ ურთიერთდაკავშირებულ საკითხზე:

ერთი მხრივ, პირვანდელი დაგროვება არის მწარმოებელისა და საწარმოო საშუალებათა განცალკევების საწყისი წერტილი (*ex-novo*). მეორე მხრივ, ის გულისხმობს, რომ შემოფარგვლა განსაზღვრავს და განაპირობებს სოციალურ ძალებს შორის გადანაწილებულ სტრატეგიულ რელიეფს. ამ სტრატეგიაში კი

სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები

თამაშგარე და გავლენაგამოცლილო პოზიციას, რა თქმა უნდა, ისტორიული, გეოგრაფიული, კულტურული და სოციალური კონტექსტი განაპირობებს... შემოფარგვლის პროცესი არის საფუძველი, წინასწარი ვარაუდი და აუცილებელი წინაპირობა კაპიტალის დაგროვებისათვის.

მოკლედ, მარქსის (1967:714) განმარტებით, პირვანდელი დაგროვება სხვა არაფერია, თუ არა „ისტორიული პროცესი მწარმოებლის განცალკევებისა და ჩამოშორებისა წარმოების საშუალებებისაგან“, რაც არის კიდევ კაპიტალის დაგროვების წინაპირობა. ამ საკითხთან დაკავშირებით მცირედი შეუთანხმებლობა არსებობს. პირვანდელი დაგროვების სტრატეგიული ელემენტი - რასაც დელ ანჯელისი ადნიშნავს და რაც ჰარვის მსჯელობის საფუძველმდებარე დაშვებაა - იმსახურებს ხელახალ განხილვას. ეჭვგარეშეა, რომ შემოფარგლული საძოვრებიდან გლეხების გამოძევება და სათესლე მასალის ნაირსახეობათა პატენტის პრივატიზება მართლაც არის კაპიტალის დაგროვების ერთ-ერთი სპეციფიკური სტრატეგია. თუმცა ისიც მართალია, რომ პროლეტარიზაციის პროცესი ორ ცალკეულ საფეხურს მოიცავს: ერთია, მუშახელის ჩამორთმევა [სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობიდან] და მეორეა, მათი შთანთქმა სამუშაო ძალაში (რა პროცესებიც შეიძლება დროსა და სივრცეში საკმაოდ განცალკევებული იყოს). თვითონ მარქსი ამ საკითხზე არაპირდაპირ მინიშნებას აკეთებს თავის მსჯელობაში „სისხლიანი კანონმდებლობა ქონებაჩამორთმეულთა წინააღმდეგ“, რომელსაც ანალიზებდა მათხოვრების, მძარცველებისა და უსახლკაროების მაგალითზე რამდენიმე საუკუნის ისტორიულ კონტექსტში (Marx 1967). ჩამორთმევა გარკვეულ დროს საჭიროებს და შესაძლოა არც ჰქონდეს კავშირი საკუთრებაჩამორთმეულთა დასაქმების სამომავლო პერსპექტივასთან. ჰუანუნის ხეობაც ისეთი ადგილია, სადაც კაპიტალი მთლიანად მოიხმარს მიწასა და ბუნებრივ რესურსებს, თუმცა ადგილობრივ მანკოვრებელთა სამუშაო ძალას მხოლოდ მცირედი თუ იყენებს.

რამდენადაც ჰარვი (2003) ყურადღებას ამახვილებს შემოფარგვლის პროცესზე პროლეტარიზაციასთან შეპირისპირებით, მარქსის ჰარვისეული გადამუშავება მართლაც რომ გამოსადეგი ანალიტიკური საშუალებაა მიწის, წყლისა და სხვა ბუნებრივი რესურსების ჩამორთმევის შესასწავლად. როგორც გლასმენი (2006) და ლევიენი (2012) აღნიშნავენ, კონცეფციას „დაგროვება ჩამორთმევით“ სწორედაც რომ მისი გარეეკონომიკურ ხასიათი მატებს ანალიტიკურ წონას, რამდენადაც ამ პროცესებს განარჩევს გაფართოებული კვლავწარმოებით დაგროვებისაგან. ჩემი მტკიცებით, სიღრმისეულ გაანალიზებას საჭიროებს გარეეკონომიკური საშუალებები, რომელთა გავლითაც ვლინდება ჩამორთმევა. უფრო კონკრეტულად კი, შესასწავლია, ბუნება რა ფორმითაა „გარეული“ ამ პროცესებში. ამგვარი მიდგომა ცხადყოფს, რომ შემოფარგვლის ნებისმიერი პროექტი გარდაუვლად და თანადროულადაა ბუნებრივ გარემოსთან დაკავშირებული პროექტიც (Sneddon 2007). ეს მიდგომა არის

ანალიტიკური კარიბჭე, რომელიც ჰარვიმ შეაღო, თუმცა შიგნით თვითონ აღარ შეუბიჯებია. შემდგომში განვიხილავ, თუ რატომაა მეტი ყურადღება დასათმობი იმ გაუთვალისწინებელ და დაქვემდებარებულ როლზე, რასაც ბუნების მატერიალურობა თამაშობს ჩამორთმევის პროცესში. სწორედ ამას ვუწოდებ „ჩამორთმევას დაგროვებით“, რომელიც არც თუ იმდენად კრიტიკა, რამდენადაც გაგრძელებაა ჰარვის იდეებისა. ამ პროცესებს განსაკუთრებით თვალნათელს ხდის ჰუან-უნის ხეობაში ისტორიულად დალექილი ჰიდრო-სოციალურ ურთიერთობები, რომლებსაც შემდგომ ქვეთავებში განვიხილავთ.

ჰიდროსოციალური ურთიერთობები და წყლის პირვანდელი დაგროვება

ბოლო წლებში ბევრი რამ დაიწერა ე.წ. ჰიდროსოციალური ციკლის შესახებ: „მილსადენების, წყლის რესურსების სამართლის, მრიცხველების, ხარისხის სტანდარტების, ბადის შლანგების, მომხმარებლების, ჟონვადი ონკანების კომპლექსური ქსელებისა და ასევე ატმოსფერული ნალექების, აორთქლება-ამოქრობისა და წყლის დონის დაცემის შესახებ“ (Bakker 2002:774; see also Budds 2008; Swyngedouw 1999). ამგვარი გაგებით, წყალი არის „სოციო-ბუნებრივი“ მოცემულობა - სოციალური ბრძოლისა და ბუნება-ადამიანის ურთიერთმიმართების კომპლექსური განლაგების მედიუმიც და შედეგიც (Swyngedouw 2004:25). ამ ნაშრომის მიზანია ცხადყოს, თუ როგორ ასახავს და აწარმოებს სოციალურ ძალაუფლებრივ ურთიერთობებს ისეთი ფაქტორები, როგორიცაა წყალზე უფლება და ხელმისაწვდომობა, მისი დინების მიმართულება, მისი ხარისხი და რაოდენობა. ამ მნიშვნელობას კარგად გამოხატავს ბადის და ინოხოზას (2012:124) მიერ შემუშავებული ცნება „წყლის პანორამა“, რაც ასახავს იმას, თუ როგორ „ურთიერთიკვეთებიან წყლის დინების მიმართულება, ძალაუფლება და კაპიტალი და აწარმოებენ“ უთანასწორო სოციო-ბუნებრივ ურთიერთობებს, „რომელშიც სოციალური ძალაუფლება ჩაშენებული და ფორმირებულია წყლის მატერიალური დინებითა და მისი სიმბოლური მნიშვნელობით“ (იხ. ასევე Perreault, Wraight and Perreault 2012). თუმცა, რამდენადაც წყლის ცირკულაციის ჰიდროსოციალურ ჭრილში გააზრებამ გამოავლინა მისი როგორც პროდუქტიული, ისე პროვოკაციული ხასიათი, ყველაფერი, რაც წყალთანაა დაკავშირებული, ერთნაირად არ ცირკულირებს. თვითონ წყალი (H₂O) ცირკულირებს, ხოლო ჰიდროსოციალური სისტემის სხვა ელემენტები დაგროვებისკენაა მიდრეკილი; მათ შორის წყლისგან გაჩენილი დანალექები, ბიოტოქსინები, უფლება წყალზე და წყალთან დაკავშირებული ცოდნის სხვადასხვა ფორმა. შესაბამისად, მარქსის მიერ შესწავლილი კაპიტალისტური პროცესების მსგავსად, თუმცა არა იდენტურად, დაგროვება (ნარჩენების, მომწამვლელი ნივთიერებების, წყალზე უფლების და სხვ.) გულისხმობს (თვითონ წყლის) ცირკულაციასაც.

ეს ყველაფერი მხოლოდ სიტყვებით თამაში არ არის. ბუნების მატერიალურობა უმნიშვნელოვანეს როლს თამაშობს პირვანდელი დაგროვების პროცესში, თუმცა ეს როლი თეორიულად არასაკმარისადაა შესწავლილი. მაშინ ამგვარი კითხვაც უნდა დავსვათ: რა ცვლილება შეაქვს ბუნებას დაგროვების პროცესში, და მეტიც, ბუნების გარკვეულ ფორმათა (წყლის, დანალექების, მინერალების, ბიოტოქსინების და სხვ.) მატერიალურობა როგორ განსაზღვრავს ჩამორთმევის პროცესს. სნედონის (2007:186) სიტყვებით თუ ვიტყვით, „დაგროვების პროცესი ყოველთვის იწვევს ბუნების ტრანსფორმაციას. ეს ხდება მრავალგვარი გზით, ხოლო იმ სპეციფიკური ბიოფიზიკური ურთიერთობების გაანალიზება, რომლებიც ასეთი ტრანსფორმაციითაა განპირობებული და დაზიანებული, არის აუცილებელი წინაპირობა იმ კონფლიქტების გასაგებად, რომლებიც ბუნებრივი გარემოს ცვლილებებს მოჰყვება ხოლმე“. მიწისა და წყლის ჩამორთმევის, ბუნების დაბინძურების, სედიმენტაციისა და ბიოაკუმულაციის - ყოველი იმ პროცესის შესწავლა, რომლებიც სამთო მრეწველობასთანაა დაკავშირებული, ააშკარავებს ჩამორთმევის პირობით ბუნებას, როგორც ჰუანუნის ხეობაში ისე სხვაგანაც. ამგვარი ძალისხმევა სასარგებლოა, რამდენადაც ეს პროცესები ნათელს ხდის, თუ როგორ იწვევს პირვანდელი დაგროვება არამარტო საწარმოო საშუალებათა პრივატიზაციას. როგორც მაკარტი აღნიშნავს, საერთაშორისო სავაჭრო შეთანხმების შემთხვევაში, პირვანდელი დაგროვება იწვევს „წარმოების ეკოლოგიური მდგომარეობის პრივატიზებასაც. მარტივად თუ ვიტყვით, [სავაჭრო შეთანხმებების] საფუძველზე დადგენილი „საკუთრების უფლება“ რეალურად არის ზოგიერთი კომპანიისთვის მინიჭებული უფლება - დააბინძურონ გარემო, გამოიწვიონ ეკოლოგიური ზიანი და გარემოზე მავნე ზემოქმედება, რაც ადგილობრივ მაცხოვრებლებზე აისახება“. ეს ხდება ჰუანუნის ხეობასა და სხვა ადგილებში, სადაც სამთო მრეწველობა დომინირებს ადგილობრივ ეკონომიკაზე; სადაც არა-მოპოვებითი საარსებო საშუალებები და მათზე დამოკიდებული ადამიანები სამთო სამრეწველო სექტორის დაგროვებით მოთხოვნებზე არიან დაქვემდებარებული. სწორედ ამ პროცესებს განვიხილავთ მომდევნო ქვეთავში.

სამთო მრეწველობის, წყლისა და საარსებო საშუალებათა

გეოგრაფია ბოლივიის ალტიპლანოში

სამთო მრეწველობა დიდი ხანია არის ბოლივიის პოლიტიკური ეკონომიისა და ეროვნული იდენტობის განმსაზღვრელი ფაქტორი. პოტოსის ვერცხლის საბადო ერთ დროს ყველაზე მდიდარი იყო ესპანეთის იმპერიაში. მეოცე საუკუნის დასაწყისში კი, ორუროს საბადოების წყალობით, ბოლივია თუნუქის მთავარი ექსპორტიორი გახდა, თუნუქის ბარონი სიმონ პატინო კი - ერთ-ერთი უმდიდრესი ადამიანი მსოფლიოში

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

(Nash 1993). დღესდღეობით, მიუხედავად იმისა, რომ სამთო მრეწველობის ეროვნული მნიშვნელოვნობა ბუნებრივმა გაზმა დაჩრდილა, ის მაინც მთავარი ეკონომიკური საქმიანობაა პოტოსსა და ორუროში, ხოლო სამთო სამრეწველო საიჯარო ქირა პრეზიდენტ ევო მორალესის სოციალური პოლიტიკის დაფინანსებას უწყობს ხელს (Gudynas 2009; Kohl and Farthing 2012). მიუხედავად იმისა, რომ ბოლივიის მთავრობა დიდი ხანია დამოკიდებულია რესურსების მოპოვებაზე, ამ საქმიანობამ მხოლოდ მცირედი წვლილი თუ შეიტანა ადგილობრივ და რეგიონალურ განვითარებაში. მეტიც, პოტოსი და ორურო დღესდღეობით ყველაზე ღარიბი რეგიონებია ქვეყანაში. ბოლივიის პირველი მკვიდრი პრეზიდენტის, ევო მორალესის, დაპირება იყო ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესება და ქვეყნის მკვიდრ და წვრილ-მესაკუთრე მიწათმოქმედთა (კამპენსინოთა) პოლიტიკური ხმის გაქვრივება. ის ემხრობა ქვეყნის მინერალური რესურსების განვითარებას, რომელთა უმრავლესობაც (თუ ყველა არა) მკვიდრი მოსახლეობის ან მათ მოსაზღვრე ტერიტორიაზეა. სინამდვილეში კი, ბევრი მკვიდრი წვრილი მიწათმოქმედი ასეთი წინააღმდეგობის წინაშე აღმოჩნდა - ერთ მხარესაა მთავრობის დანაპირები გაძლიერებული ეკონომიკისა და მეტი პოლიტიკური შესაძლებლობის შესახებ, ხოლო მეორე მხარესაა რეალობა - მათ მიწებზე რესურსების გაფართოებული მოპოვებისა და მასთან დაკავშირებული დაბინძურების საფრთხე.

ეს დილემა მეტყველებს „ახალი ექსტრაქტივიზმის“ (Bebbington 2009; Gudynas 2009) გამოუვალ მდგომარეობაზე, როდესაც ანდების რეგიონში მთავრობა და დანარჩენი პოლიტიკური სპექტრი უფრო და უფრო მეტად ხდებიან დამოკიდებულნი მოპოვებით ინდუსტრიაზე, რათა მოახერხონ მოსაკრებლის გენერირება. და მართლაც, კოლონიური პერიოდიდან მოყოლებული, რესურსების მოპოვება ლათინური ამერიკის ეკონომიკის უმთავრესი საყრდენია. თუმცა გლობალური სასაქონლო ფასების ბოლოდროინდელი ზრდა და ტექნოლოგიური მიღწევები ისეთ ადგილებსა და ისეთი მასშტაბებით მოპოვების საშუალებას იძლევა, რაც აქამდე შეუძლებელი იყო. ეს კი მთავრობებზე ზეწოლის საფუძველი ხდება, რომ უცხოურ ინვესტიციებს სამთო მრეწველობის, გაზისა და ნავთობის მოპოვების ნებართვა მისცენ (Gudynas 2009). ანდების რეგიონის მთავრობები ამა თუ იმ მასშტაბით ახერხებენ ნახშირბადისა და სამთო მრეწველობისაგან მიღებული იჯარა სოციალური კეთილდღეობის პროგრამების დაფინანსებისთვის გამოიყენონ, რაც ზოგისთვის (გააჩნია პერსპექტივას) ახალი სოციალური კონტრაქტისთვის გაწეულ ძალისხმევად აღიქმება, ზოგისთვის კი - ეშმაკთან დაზავებად (Bebbington et al 2008). მემარცხენე და მემარცხენეობისაკენ ორიენტირებული მთავრობების მიერ, (ვენესუელა, ეკვადორი, ბოლივია და არგენტინა) ზემოხსენებულ პოლიტიკა „პოსტ-ნეოლიბერალური“ პოლიტიკის საფარქვეშ ხორციელდება (Bebbington and Humphreys Bebbington 2010). მათთვის სასურველი პრეფიქსების მიუხედავად, ამ მთავრობებმა მხოლოდ ნაწილობრივ თუ შეძლეს თავი დაეხსნათ თავიანთი ნეოლიბერალური

ატრიბუტებისაგან, რამდენადაც დავალებულნი არიან როგორც სახელმწიფოს ეკონომიკური და სოციალური პოლიტიკის წარსული გამოცდილებით (Kaup 2010), ისე რესურსებზე დაფუძნებული ეკონომიკის მდგრადი სტრუქტურული დაქვემდებარებულობით (Kohl and Farthing 2012).

ბოლივიაში ევო მორელესმა და მისმა პარტიამ „სვლა სოციალიზმისკენ“ ლარიბებისთვის, მოხუცებისა და ბავშვებისათვის სუბსიდიები დააწესეს, რასაც გაზისა და (უფრო ნაკლებად) სამთო მრეწველობისაგან მიღებული იჯარით ფარავენ. ასევე გაძლიერდა სახელმწიფო კონტროლი საკვანძო მოპოვებით სექტორებზე, გარდა ამისა, განახლდა სახელმწიფო სამთო სამრეწველო კომპანია „კომიბოლი“ (COMIBOL). ამ ნაბიჯებმა, რაც საერთაშორისოდ მაღალ სასაქონლო ფასებთანაა გადაჯაჭვული, გაზარდა მთავრობის ფისკალურად დამოკიდებული მდგომარეობა მოპოვებით ინდუსტრიებზე. თუმცა მთავრობა იმავნაირად დამოკიდებული რჩება საგარეო ინვესტიციებსა და ტექნოლოგიებზე, რათა შეძლოს ნახშირბადისა და სასარგებლო წიაღისეულის მარაგის ათვისება. ეს კი ამწვავებს ამ საქმიანობებთან დაკავშირებული ფასების, პრივილეგიებისა თუ კეთილდღეობის უთანასწორო გადანაწილებას; ზღუდავს სახელმწიფოს შესაძლებლობებს, მოპოვებითი ინდუსტრიიდან გადაინაცვლოს რესურსების ათვისების მეტად სამართლიან და გრძელვადიან ფორმებზე (Gudynas 2009; Laing 2012). ეს შედეგები განსაკუთრებით თვალნათელი ხდება ჰუანანის ხეობის სამთო მრეწველობისა და მითვისების მაგალითზე, რასაც შემდეგ ქვეთავში გავაანალიზებთ.

სამთო მრეწველობა, წყალი და საარსებო საშუალებები მდინარე ჰუანანის ხეობაში^{iv}

მდინარე ჰუანანის ჩაედინება ურუ-ურუს ტბაში, რომელიც პოპოს გაუმდინარი ტბის ჩრდილოეთ გაგრძელებაა და მდებარეობს ბოლივიის ცენტრალურ ალტიპლანოში (იხ. რუკა 1). პოპოს ტბა „ეკოლოგიურად მგრძობიარე“ ზონაა. ჰუანანის ერთ-ერთია იმ ორი დარჩენილი მაღაროდან, რომლებსაც სახელმწიფო კომპანია „კომიბოლი“ მართავს (COMIBOL - *Corporación Minera de Bolivia*. ბოლივიის სამთო სამრეწველო კორპორაცია). ეს კომპანია მძიმე მეტალებით, ქიმიური ნივთიერებებითა და გამოწეული მჟავებით გამოწვეული დაბინძურების ყველაზე დიდი წყაროა ქვეყანაში. კომპანია თითქმის 100 წელია მუშაობს და არასდროს ჰქონია შესაბამისი ტევადობის აღჭურვილობა სამრეწველო ნარჩენებისათვის. ნაცვლად ამისა, კომპანია სამრეწველო ნარჩენებს პირდაპირ მდინარე ჰუანანში ყრის, რომელიც 10-ზე მეტი მკვიდრი კაპმენსინო თემის დასახლებაში მიედინება და ბოლოს ურუ-ურუს ტბაში ჩაედინება. კუინტალინას და გრაციას (2009) კვლევამ დაადგინა, რომ პოპოს წყალგამყოფის ყველა მდინარე შეიცავს ისეთ მძიმე ლითონებს, როგორცაა ტყვია, არსენიკუმი, კადმიუმი, რკინა და ცინკი. ყველა ამ მდინარის შემთხვევა აჭარბებს ბოლივიის კანონის მიერ

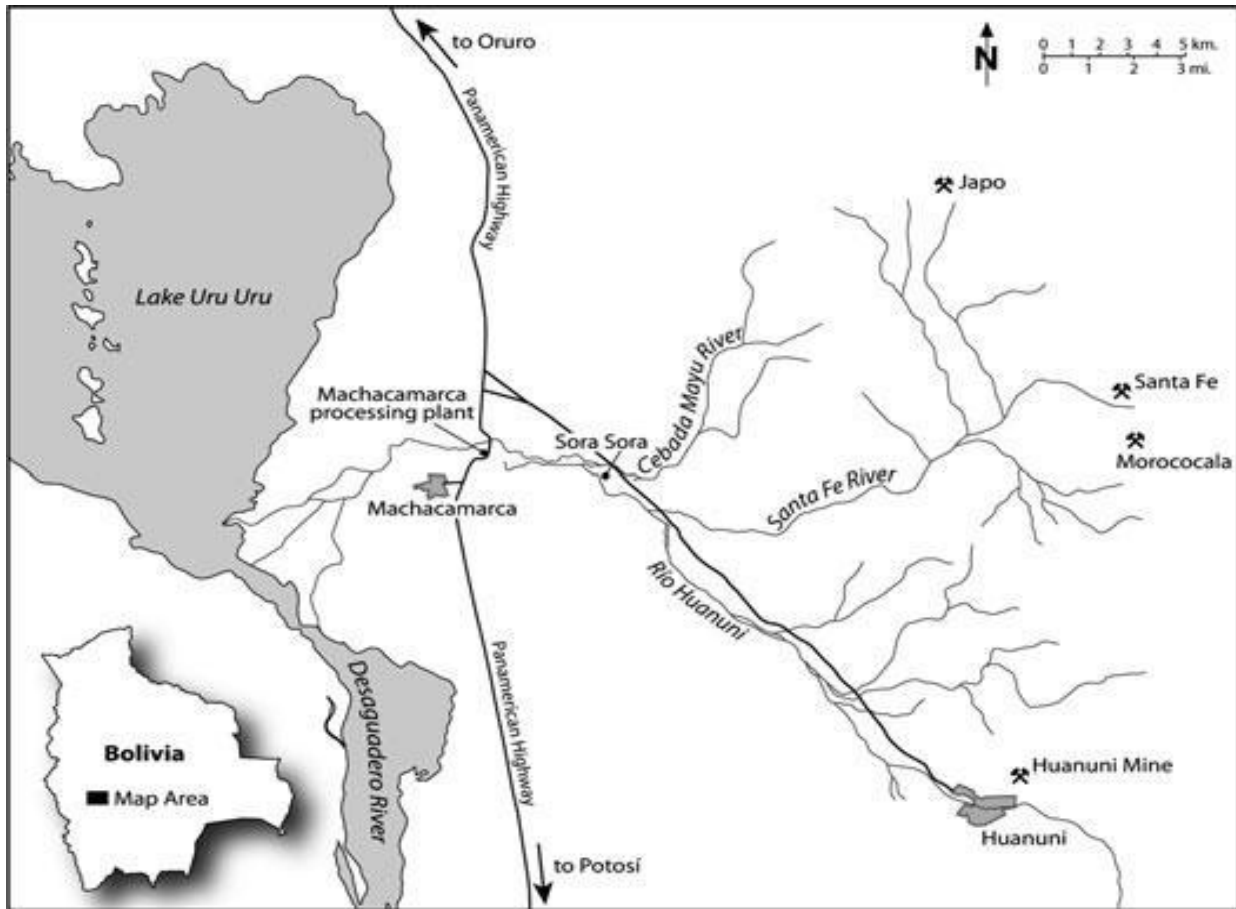
სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები

დადგენილ დასაშვები დაბინძურების ზღვარს. ასეთივე შედეგები გამოვლინდა მონტოიას და სხვების (2010) კვლევაში, რომლის მიხედვითაც ჰუან-უნიის მდინარეში დაფიქსირდა კადმიუმის, ცინკის, ტყვიისა და რკინის ზღვარს გადაჭარბებული რაოდენობა და წყალბადის დაბალი მაჩვენებელი [pH (3.5)].

ჰუან-უნიში სამთო მრეწველობის ცვალებად ისტორიას თუ გადავავლებთ თვალს, ვნახავთ, რომ მან გამოიარა: ნაციონალიზაცია (1952 წლის სოციალური რევოლუციის დროს), დახურვა (პირველი ტალღის ნეოლიბერალური რეფორმებისას 1985-ში) და პრივატიზაცია (როდესაც მთავრობამ საბოლოოდ ინვესტორი იპოვა 1990-იანებში). სამთო მრეწველობა ყველაზე მეტად ბოლო ათწლეულია გააქტიურდა. 2002 წელს „კომიბოლმა“ მალაროზე მმართველობა დაიბრუნა მას შემდეგ, რაც მოკლენიანი შეთანხმება შეაჩერა ბრიტანულ კომპანია „ელაიდ დიალსთან“ (L'opez et al 2010). კომიბოლმა მუშაობა შემცირებული სამუშაო ძალით განაახლა, იმ სამთო სამრეწველო კოოპერატივებთან თანამშრომლობით, რომლებმაც მალაროს სექციებს თხრიდნენ. 2006 წელს „კომიბოლისა“ და „კოოპერავისტას“ მალაროელების დაპირისპირებას 17 ადამიანი შეეწირა, მთავრობამ კოოპერატივები შეიერთა, ხოლო „კომიბოლის“ სამუშაო ძალა დაახლოებით 700 მუშიდან 4500-მდე გაიზარდა (Howard and Dangl 2006). გაზრდილი სამუშაო ძალის გამო შესაძლებელი და აუცილებელიც გახდა პროდუქციის გაზრდა: 2006 წელს ყოველდღიურად მოიპოვებდნენ 400 ტონა მადანს, 2010-ში კი - 1000 ტონაზე მეტს. ამ ცვლილებას თუნუქის ფასის საერთაშორისო დონეზე ზრდამაც შეუწყო ხელი (L'opez et al 2010; MMM 2009).

ერთი მხრივ, ჰუან-უნიის მალაროს განახლება შეიძლება საკეთილდღეო იყოს მალაროელებისთვის, კომიბოლისა და სახელმწიფო ხაზინისთვის, თუმცა მეორე მხრივ, გაზრდილი წარმოება დაბინძურების ზრდასაც ნიშნავს იმ მკვიდრი კამპუნსინო თემებისათვის, რომლებიც მალაროს დაბლა, მდინარის დინების მიმართულებით არიან დასახლებულნი. მალაროდან მოპოვებული მადანი გადამამუშავდება ორიდან ერთ-ერთ გამამდიდრებელ ქარხანაში: სანტა ელენას ქარხანას, რომელიც მალაროსვე ესაზღვრება, დღიურად 1200 ტონა მადნის გადამამუშავება და შესაბამისი რაოდენობის მადნის ნაყარის მართვა შეუძლია. ნაკლები რაოდენობა იტვირთება ყოველდღიურად მაჩაკამარკას გამამდიდრებელ ქარხანაში, რომელსაც დღიურად 200 ტონის გადამამუშავების შესაძლებლობა აქვს. ეს ქარხანა კი მდებარეობს მდინარის ნაკადისავე მიმართულებით, მალაროსაგან დაახლოებით 15 კილომეტრის დაშორებით. სანტა ელენას ქარხანას არასდროს ჰქონია სათანადო შემაკავებელი რეზერვუარი გადამამუშავებული და მომწამვლელი დანალექებისათვის. ნაცვლად ამისა, მადნის გადამამუშავების შედეგად მიღებულ, მძიმე მეტალებისა და ქიმიური ნივთიერებების შემცველ დანალექებს პირდაპირ ჰუან-უნიის მდინარეში ცლიან. დანალექების ნაწილი კი ქალაქ ჰუან-უნიის მახლობლად გადააქვთ და მდინარის ნაპირებზე ცლიან, რათა ისინი „რელავეროებმა“ გადაამუშაონ („რელავეროები“ დანალექების

სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები

რუკა 1: მდინარე ჰუანუნის ხეობა (კარტოგრაფი - ჯო სტოლი, სირაკუზის უნივერსიტეტის კარტოგრაფიის ლაბორატორია)

გადამუშავებაზე მუშაობენ, რათა ის დარჩენილი 15% მინერალებიც გამოდევნონ, რაც გამამდიდრებენ ქარხანაში გადამუშავების შემდეგ მაინც რჩება დანალექებში). მათ ეს დანალექები გადააქვთ ავზებში, სადაც გოგირდის მჟავასთან, ნახშირწყალბადთან (უფრო კონკრეტულად, ნავთთან), გამოყენებული ძრავის ზეთთან და სხვა ქიმიურ ნივთიერებებთან ურევენ, რათა ბოლომდე გამოდევნონ ის მინერალები, რაც გადამუშავების შემდეგ მაინც რჩება დანალექებში (Moeller 2002). ბუნების, მუშების ჯანმრთელობისა და უსაფრთხოების დაცვის მიზნით არანაირი ზომები არ ტარდება, ამ ქიმიურ ნივთიერებებს კი პირდაპირ მდინარეში უშვებენ. სანტა ელენას გადამამუშავებელი ქარხნისაგან განსხვავებით, მაჩაკამარკას ქარხანას აქვს შემაკავებელი რეზერვუარი, რომელიც ამჟამად თითქმის მაქსიმალური დატვირთვით მუშაობს. რელაქეროების მცირერიცხოვანი ჯგუფი ხელმეორედ ამუშავებს იმ გადამამუშავებულ დანალექებს, რაც წლების მანძილზე გროვდება რეზერვუარის ქვეშ. რევალოროების სამუშაოებისა და შემაკავებელი რეზერვუარიდან გამონაჟონი წყლის

გამოსობით დაწალექები ქვევით, პირდაპირ ჰუანუნის მდინარისკენ მიედინება, რომელიც კილომეტრზე ნაკლებითაა დაშორებული ამ ტერიტორიიდან.

ჰუანუნის სამთო მოპოვებითი სამუშაოების მიერ გამოწვეული გარემოს დაბინძურება უკიდურესად მძიმეა. წყლისა და მიწის ანალიზმა წყალბადის უკიდურესად დაბალი, ხოლო კადმიუმის, სპილენძის, ცინკისა და სულფატის (SO₄) ძალიან მაღალი ნიშნული აჩვენა. სინჯები აღებული იყო მდინარე ჰუანუნის სამი ადგილიდან და მდინარე სანტაფეს ერთი ადგილიდან, რომელიც ჰუანუნის შესართავიდან მაღლა მიედინება. მდინარე ჰუანუნის შესახებ ასეთივე ანგარიში წარადგინეს მონტოიამ და სხვებმა (2010). სანტა ელენას გადამამუშავებელი ქარხნის ნარჩენების გადმოცლამ გაზარდა მდინარის დაწალექი ქანები, გამოიწვია მდინარის კალაპოტის დაღარვა და ეროზია (Zamora et al 2010). ქალაქ ჰუანუნის მაღაროდან მყარი ნარჩენები და ჩამდინარე წყლები პირდაპირ მდინარეში იცლება და მდინარის დინების მიმართულებით მცხოვრები მოსახლეობის წყლის ხარისხს ვნებს^{vi}. როგორც კი ჰუანუნის მაღაროს გასცდება, მდინარე უკიდურესად დაბინძურებულია. მდინარე ვერ ასაზრდოებს ვერც მცენარეებსა და ვერც ცხოველებს, უკიდურესი ზიანი ადგება წყალბადის დაბალი მაჩვენებლით, მძიმე მეტალებით დაბინძურებითა და უჟანგბადობით. წყალს სარწყავად ვეღარ გამოიყენებენ, რომ აღარაფერი ვთქვათ სხვაგვარ საყოფაცხოვრებო მოხმარებაზე. გარდა ამისა, მაცხოვრებლებმა თვალყური უნდა ადევნონ ცხვარს, ლამასა თუ სხვა საქონელს, რომ ისინი მდინარის დასაღვეად არ ჩავიდნენ. მომწამვლელი ნივთიერებების მიწასა და წყალში დაგროვებამ, მაღაროს მავნე შედეგების სივრცობრივმა ექსპანსიამ თითქოს პირი შეკრეს კამპენსინოთა თემის მიწების, წყლისა და საარსებო საშუალებების ჩამორთმების საქმეში. ეს პროცესი ააშკარავებს ურთიერთკავშირს ბუნების გარკვეული ფორმების (ამ შემთხვევაში წყლის, დაწალექებისა და ბიოტოქსინების) ბიოფიზიკურ მახასიათებლებსა და ჩამორთმევას შორის. გარდა ამისა, ეს პროცესები ააშკარავებს იმ როლს, რასაც პირვანდელი დაგროვება თამაშობს სოციალური კვლავწარმოების გეოგრაფიული რელიეფის ფორმირებაში (და პირიქითაც Roberts 2008). შემდეგ ქვეთავში დეტალურად აღვწერ, თუ როგორი სამი ფორმით ვლინდება ის პროცესი, რომელსაც „ჩამორთმევა დაგროვებით“ ვუწოდებ.

„ჩამორთმევა დაგროვებით“ მდინარე ჰუანუნის ხეობაში

მომწამვლელი დაწალექების დაგროვება სასოფლო-სამეურნეო მიწებსა და ადიდებული მდინარის ჭალებში

ბოლივიის ანდებში ჭარბწალექიანობა და ნიაღვარი სეზონური პროცესებია. ჭარბწალექიანობა და მასთან დაკავშირებული წყალდიდობები ზაფხულის თვეებისთვისაა დამახასიათებელი. სექტემბრიდან მარტამდე, აპრილსა და აგვისტოში

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

წვიმა ძალიან იშვიათად ან საერთოდ არ მოდის (PPO 1996). სანტა ელენას ქარხნისაგან მომდინარე დანალექების მაღალი მაჩვენებელი მდინარეში იწვევს მეჩეჩისა (მდინარის ნაყარი ნაპირზე) და დატბორილი დაბლობების გაფართოებას. ქალაქ ჰუანანიდან ჩამორიყული პლასტმასის ნარჩენების გარდა, მდინარის ნაპირებზე, მეჩეჩებსა და ჭალებში მძიმე მეტალების მქონე დანალექები გროვდება. მდინარის ნაპირებიდან აღებული დანალექების ანალიზი აჩვენებს კადმიუმის, სპილენძის, ვერცხლისწყლისა და ცინკის მაღალ დონეს (იხ. ცხრილი 1). მშრალი სეზონის განმავლობაში ამ გამომშრალ დანალექებს ძლიერი ქარი ჰაერში დააქროლებს.

მდინარის მიმდებარე მიწები ერთ დროს ყველაზე სასურველი იყო როგორც სასოფლო სამეურნეო მიწებისთვის, ისე საცხოვრებლად. ამას მოწმობს ის ფაქტი, რომ ასიენდას სახლების ნანგრევების უმრავლესობა ან მდინარე ჰუანუნის მახლობლადაა, ან მისი მთავარი შენაკადების - კებადა მაიუსა და სანტა-ფეს - მიდამოებში. ასიენდას მფლობელებს საუკეთესო მიწებსა და სამშენებლო ტერიტორიებზე ჰქონდათ პრეტენზია, ნაკლებად სასურველ მიწის ნაკვეთებს კი მათ მიუშვებ, პონგოებს, უთმობდნენ. დღესდღეობით მდინარის ახლოს მდებარე სახლები უნაყოფო და მიტოვებული მიწებითაა გარშემორტყმული. შიდასამეურნეო ინტერვიუებისას თემის წევრები, რომელთა მიწებიცა და სახლებიც მდინარის მახლობლადაა, ჩიოდნენ მოუსავლიანობისა და მოწამლული ნიადაგის შესახებ. ამ დაბინძურებას მდინარე და გამომშრალი შლამის ქარის საშუალებით გავრცელება იწვევს. მდინარის უკიდურესმა დაბინძურებამ ის სარწყავად გამოუსადეგარი გახადა, უამრავი არხია დამშრალი და მიტოვებული. მეტად სუფთა წყლისა და ნაყოფიერი მიწის ძიებაში მდინარისპირა მოსახლეობის უმრავლესობამ სახლები დატოვა და მაღლობებში გადასახლდა, მდინარის ნაპირისაგან მოშორებით. როგორც კუიმსა მაიუს თემის ერთ-ერთმა მკვიდრმა ნახევრად-ხუმრობით აღნიშნა, „აქ ორი ტიპის მიწაა: მიწა, რომელიც მოწამლულია, და მიწა, რომელიც სადაცაა მოიწამლება“ (ინტერვიუერის ანონიმურობა დაცულია, 6 აპრილი, 2011 წელი).

ცხრილი 1. დაბინძურების ხარისხი მდინარე ჰუანუნის დანალექებში (მილიგრამებში / ლიტრებში, გარდა წყალბადის მაჩვენებლისა (pH))

	ავტორის მონაცემები (2011) დიაპაზონი (მინ. - მაქს.)	მონტოია და სხვ. (2010)	B კლასის სტანდარტი
წყალბადის მაჩვენებელი (pH)	2.7–2.8	3.5	6–9
კადმიუმი (Cd)	1.03–1.09	2.06	0.005
სპილენძი (Cu)	1.33–1.34	-	1.0
ცინკი (Zn)	43.14–45.28	74.94	0.2
რკინა (Fe)	-	283.77	≤ 0.3
სულფატი (SO4)	468.3–553.8	-	≤400

ქვედინების მიმართულებით, ალკუმარკას თემში, მდინარის ჭალები ყველაზე ფართოდაა გაშლილი, შესაბამისად, წყალდიდობისა და მომწამვლელი დანალექი ნივთიერებების პრობლემა ყველაზე მწვავედ აქ დგას. ამ ტერიტორიაზე, სადაც სეზონურ ნიაღვრებს დანალექები უხვად ჩამოაქვს, დაადგინეს, რომ მაღაროს მომწამვლელი ნარჩენები ნიადაგში ერთი მეტრის სიღრმეზეა ჩასული (Montoya et al 2010). ალკუმარკა მთელს ხეობაში ერთადერთი თემია, რომელიც მაჩაკამარკას გამამდიდრებელი ქარხნის დაბლა, მდინარის დინების მიმართულებითაა დასახლებული. შედეგად, ეს თემი სხვებთან შედარებით ყველაზე მეტად ზარალდება დანალექებითა და მომწამვლელი ნივთიერებებით. მდინარის ჭალები აქ ყველაზე ვრცელი და თან უნაყოფოა, ბალახი კი დაზიანებული და დამწვარია. ბოლო ათწლეულებია სასოფლო-სამეურნეო წარმოება მკვეთრად შემცირდა ბევრი მიზეზისდა გამო. უფრო კონკრეტულად, ჭებში მარილის მაჩვენებლის უკიდურესი მატების, მათი პერიოდული დაშრობისა და, ზოგადად, სარწყავ სისტემებსა და სასოფლო-სამეურნეო ინფრასტრუქტურაში კაპიტალდაბანდების ნაკლებობის გამო. ეჭვგარეშეა, რომ ადგილობრივი თემის უმთავრეს პრობლემებს იწვევს დაბინძურება, რომელიც მდინარის დანალექებიდან სასოფლო სამეურნეო მიწებზე ვრცელდება. ალკუმარკაში, როგორც ერთმა კაცმა მითხრა „ადრე, ჩემს ბავშვობაში, პროდუქტი კარგი იყო, კარტოფილიც, ცერცვიც, კუინოაც. ახლა ისეთი აღარაა. ახლა აღარც იზრდება“. მეტიც, თითქმის ყველა რესპოდენტმა აღნიშნა, რომ მათ ბავშვობაში (ე.ი. 1950-70-იან წლებში) მათი ოჯახები ხშირად თევზაობდნენ ურუ-ურუს ტბაში, ბატის კვერცხებს აგროვებდნენ, ფრინველებსა და ცხოველებზე ნადირობდნენ ტბის ჭაობიან ნაპირებზე. რესპოდენტები იმასაც აღნიშნავდნენ, რომ ამ პრაქტიკებს მნიშვნელოვანი წვლილი შეჰქონდა ოჯახის კვების რაციონში (განსაკუთრებით პროტეინის მხრივ). დღესდღეობით გარემოს დაბინძურებისა და გვალვების გამო ხალხი ამ საქმიანობას ვეღარ მისდევს.

საბოლოო ჯამში, ერთი მხრივ, სანტა ელენასა და მაჩაკამარკას გადამამუშავებელი ქარხნების დანალექებისაგან, ხოლო მეორე მხრივ, მდინარე ჰუან-უნიის წყალგამყოფთან ჯაპოს, მოროკოლაკასა და სანტა ფეს სამთო-მოპოვებითი ცენტრების სამუშაოებისაგან, მთლიანობაში ყოველდღიურად 1200 ტონა დანალექი გროვდება მდინარე ჰუან-უნიში. ეს დანალექები კი, რომლებიც მძიმე მეტალებისა და სხვა მომწამვლელი მინარეკებისაგანაა დაბინძურებული, წვიმიან სეზონზე მდინარის ნაპირებსა და ადიდებული მდინარის ჭალებში გროვდება და ნიადაგის უნაყოფობას იწვევს.

წყალზე უფლებისა და წყლის დაგროვება

სასოფლო-სამეურნეო და სამთო-მოპოვებით ეკონომიკას შორის ფუნდამენტური წინააღმდეგობა გამომდინარეობს მათი წყლის რესურსზე დამოკიდებულებიდან.

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

ორივე საქმიანობა დიდი რაოდენობით წყალს მოითხოვს, ამიტომაც წყალზე წვდომა მათთვის უმნიშვნელოვანესი საკითხია, განსაკუთრებით ისეთ ნახევრად-გვალვიან რეგიონებში, როგორც ბოლივიის ალტიპლანოა. ორივე წყლის მოპოვებაზეა დამოკიდებული როგორც მიწისზედა, ისე მიწისქვეშა ტერიტორიებიდან. კამპენსინოთა სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობა წვიმასა და (იშვიათ შემთხვევაში) მცირემასშტაბიან სარწყავ სისტემაზეა დამოკიდებული და, შესაბამისად, მცირე რაოდენობით წყალს მოიხმარს. სამთო-მოპოვებითი საქმიანობა კი დიდი რაოდენობით წყალს საჭიროებს. ჰუან-უნის მაღარო 28 მილიონზე ლიტრზე მეტ წყალს მოიხმარს დღეში. ამ მაჩვენებლით ის მეორეა ბოლივიაში - პოტოსის ღია-კარიერული მაღარო დღეში დაახლოებით 46 მილიონ ლიტრ წყალს მოიხმარს. მეტიც, კამპენსინოს სასოფლო-სამეურნეო საქმიანობისგან განსხვავებით, რომელიც გაცილებით ნაკლებ ქიმიურ საშუალებებს იყენებს, სწორედ სამთო სამუშაოებია პასუხისმგებელი წყლის დაბინძურებასა და მოწამვლაზე. მაღაროდან და კუდსაცავებიდან გამონაჟონი მჟავების, გადაამამუშავებელი ქარხნის დანალექებისა და მომწამვლელი ნივთიერებების (როგორცაა ვერცხლისწყალი, გოგირდმჟავა, ნავთობ-ქიმიური ნივთიერებები) გამოყოფა და გაჟომონვა იწვევს წყლის უკიდურეს დაბინძურებასა და მოწამვლას (L'opez et al 2010; Montoya et al 2010; Zamora et al 2010). სასოფლო სამეურნეო საქმიანობებისთვის წყლის საჭიროება სეზონურია და მოსავლის სხვადასხვა ციკლზეა მოკიდებული. ამისგან განსხვავებით კი, სამთო საქმეში მუდმივადაა წყლის საჭიროება. შესაბამისად, წყლის მიწისქვეშა მოპოვება ჭებიდან და მიწისზედა მოპოვება მდინარეებიდან და წყაროებიდან უარყოფითად აისახება წყალზე წვდომაზე იმ მომხმარებლებისთვის, ვინც ამ ტერიტორიებიდან მდინარის ქვედინების მიმართულებითაა დასახლებული. შესაბამისად, წლის მიწისქვეშა მოპოვება ჭებიდან და მიწისზედა მოპოვება მდინარეებიდან თუ წყაროებიდან უარყოფითად აისახება მოსახლეობის წყალზე წვდომაზე. განსაკუთრებით კი იმათზე, ვინც მდინარის დინების მიმართულებითაა დასახლებული. ეს ზემოქმედება განსაკუთრებით მძიმეა მდინარე ჰუან-უნის ხეობაში, რადგანაც ეს მდინარე სარწყავად აღარაა ვარგისი, ხოლო ბოლო 30 წელია რეგიონში დიდხნიანი და განმეორებითი გვალვები იცის (PPO 1996). მთელს ხეობაში (სოციალურად შექმნილი) წყლის დეფიციტია. კვლევის თანახმად, ოჯახების დაახლოებით 36%-ს არ აქვს სუფთა წყლის წყარო, მაშინც როდესაც 64%-მა აღნიშნა, რომ ყოველდღიური საჭიროებებისთვისაც კი არ აქვთ საკმარისი წყალი (იხ. ცხრილი 2). დამოკიდებული შინამეურნეობების 40% ყოველდღიური მოხმარებისათვის სახლში წყალს სხვა ადგილებიდან უზიდავს. ამ შინამეურნეობების უმრავლესობა (თუმცა, არა ყველა) ალკუმარკას მკვიდრია, სადაც წყლის დეფიციტი ყველაზე გავრცელებული და მძიმეა. ადგილობრივი თემები, რომლებსაც დასალებ წყალზე არ აქვთ წვდომა, ძირითადად მდინარის ნაპირებთან არიან დასახლებულები, სადაც მიწისქვეშა წყლები და სასოფლო-სამეურნეო მიწები მდინარის წყლითაა მოწამლული. 40%-ზე მეტმა აღნიშნა, რომ წყლის მოზიდვა სხვა ადგილებიდან უწევთ - შორი ჭიდან ან მეზობელი ქალაქიდან. ამ ძალიან მძიმე საქმის

**სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები**

შესრულება ძირითადად ქალებზე ტყდება, რადგანაც კაცები, უმეტეს შემთხვევაში, სახლს გარეთ მუშაობენ.

ცხრილი 2: შინამეურნეობების წვდომა წყალზე

	რაოდენობა	%
აქვთ საოჯახო ჭა	99	78.6
აქვთ ჭა სასმელი წყლით	59	46.8
რეგულარულად ზიდავენ წყალს სხვა ადგილიდან	52	41.2
არ აქვთ სასმელი წყალი ოჯახში	45	35.7
არ აქვთ საკმარისი წყალი ოჯახში	81	64.3
ადამიანის დაავადების შემთხვევა სასმელი წყლისგან	71	56.4
ცხოველის დაავადების შემთხვევა ან სიკვდილი სასმელი წყლისგან	85	73.9

მონაცემები შიდასამეურნეო გამოკითხვიდან (n = 115)

ცხრილი 3: წყლის მოხმარება ყოველდღიურად ერთი სული მოსახლისა და შინამეურნეობის მიხედვით

წყლის მოხმარება ერთ ოჯახზე (საშუალოდ)	35.8
წყლის მოხმარება ერთ სულ მოსახლეზე (საშუალოდ)	10.3
დეფიციტური მოხმარება - ერთ სულ მოსახლეზე ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ დადგენილ მინიმალურ 20 ლიტრზე ნაკლები	9.7
დეფიციტური მოხმარება - ერთ სულ მოსახლეზე ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ დადგენილ მინიმალურ 50 ლიტრზე ნაკლები	39.7

მონაცემები ეფუძნება შიდასამეურნეო გამოკითხვის პასუხებს და არა - პირდაპირ დაკვირვებას (n = 105).

არ არის გასაკვირი, რომ წყლის დეფიციტი განისაზღვრა, როგორც წყლის მოხმარების ძალიან დაბალი მაჩვენებელი. გამოკითხული 14 ადგილობრივი თემიდან თითოეული მოსახლე დღეში საშუალოდ მხოლოდ 10,3 ლიტრ წყალს მოიხმარს. ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის (WHO) დადგენილი მინიმალური სტანდარტი დღეში 20 ლიტრია ერთ სულ მოსახლეზე, ხოლო რეკომენდირებული სტანდარტი დღეში 50 ლიტრია (Howard and Bartram 2003; see Table 3). 105 გამოკითხული ოჯახიდან მხოლოდ 8 აღმოჩნდა ისეთი, რომელიც ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ განსაზღვრულ მინიმალურ სტანდარტზე მეტ წყალს მოიხმარს, რეკომენდირებულ სტანდარტს კი ვერც ერთი ოჯახი ვერ აღწევს. სხვა სიტყვებით თუ ვიტყვით, გამოკითხული შინამეურნეობებისა და ინდივიდების დიდი უმრავლესობას წყლის დეფიციტის პრობლემა აქვს. უმრავლეს შემთხვევაში მოხმარების ეს მაჩვენებელი ჯანდაცვის მსოფლიო ორგანიზაციის მიერ დადგენილი მინიმალური სტანდარტის დაახლოებით ნახევარია. წყალზე წვდომისა და მისი მოხმარების მაჩვენებელი

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

(ლიტრებში) ცვალებადია და არაერთგვაროვანია თემებისა და ოჯახების მიხედვით, ყველაზე დაბალი მაჩვენებელი კი ალკუმარკაში გამოვლინდა. შესაბამისად, როგორც რობერტსმა აღნიშნა (2008), პირვანდელმა დაგროვებამ არამხოლოდ პროლეტარიზაცია დააჩქარა, არამედ სოციალური კვლავწარმოების გეოგრაფიული რელიეფის საფუძვლიანი და გამყარებული ფორმირება მოახდინა, მკაფიოდ გამოხატული გენდერიზებული შედეგებით.

წყალზე წვდომისა და მისი მოხმარების დაბალი მაჩვენებელი არაერთი მიზეზითაა განპირობებული, მათ შორის, პერიოდული გვალვითა და წყლის სისტემის ინფრასტრუქტურის არარსებობით. უშუალოდ მდინარის მახლობლად დასახლებული 7 ადგილობრივი თემის (გამოკითხული 14 ადგილობრივი თემიდან) შემთხვევაში აშკარაა, რომ წყალზე წვდომის შეზღუდვის მთავრი მიზეზი სამთო-მოპოვებითი სამუშაოებისგან გამოწვეული დაბინძურებაა. შიდამეურნეობებთან ჩატარებულ ინტერვიუებში უფროსი თაობა გვიყვება, რომ მდინარე ჰუანუნი არამხოლოდ სარწყავად გამოიყენებოდა, არამედ მასში თევზიც ბინადრობდა და მათი ან მათი მშობლების ახალგაზრდობისას მდინარე დასალევადაც ვარგისი იყო. დღესდღეობით მდინარე ვეღარც ამ სარგებელის მომტანია. მეტიც, ის არათუ სასმელადაა ვარგისი, არამედ წამლავს სასოფლო-სამეურნეო მიწებს და რეალური საფრთხეა ადგილობრივი თემის წევრების ჯანმრთელობისა და ძირითადი საარსებო საშუალებებისათვის. გამოკითხული შიდამეურნეობებიდან 74%-ს ერთი ცხოველი მაინც მოწამვლია, 47%-ს კი ერთი ცხოველი მაინც მოკვდომია ზედაპირული წყლის მოხმარებისაგან. ამგვარად, გადამუშავებული დანალექების, გამონაჟონი მჟავისა და ქიმიური მომწამვლელი ნივთიერებების გადმოცლით, მუდმივი დიდმასშტაბიანი მიწისზედა და მიწისქვეშა მოპოვებითი სამუშაოებით სამთო მრეწველობამ წყლისა და წყალზე უფლების უზურპაცია მოახდინა. ამ სიკეთებით კი წინათ მდინარის ქვედინების მიმართულებით დასახლებული ადგილობრივი კამპენსინო თემი სარგებლობდა.

ეს ფაქტი ალბათ ყველაზე თვალნათელია ტორაკუილა ჰამპას თემში, რომელიც წყლით ამარაგებს მაჩაკამარკას გამამდიდრებელ ქარხანას. ძველი ასიენდას სახლის ჭაბურღილიდან სუფთა წყალი ღია არხით ჩაედინება რამდენიმე კილომეტრში მდებარე ქარხანამდე. ახლომდებარე სასოფლო-სამეურნეო მიწებს არ აქვთ სარწყავი წყალი, რამდენადაც თემის წევრებს არ აქვთ უფლება წყაროს წყალზეც კი, ხოლო მდინარე - რომელიც სამთო სამუშაოებითაა დაბინძურებული - სარწყავად გამოუსადეგარია. ამგვარად, წყალი და წყალზე უფლება სამთო-მოპოვებითმა მრეწველობამ მიითვისა და დააგროვა. თემის მიერ წყლის მოხმარების პრაქტიკა და მასთან დაკავშირებული ისტორიული ადგილობრივი ჩვეულებითი სამართალი კი თანდათანობით შესუსტდა და წარსულს ჩაბარდა.

მიწის დაგროვება და ტერიტორიული ექსპანსია სამთო მრეწველობის მიერ

სამთო-მოპოვებითი საქმიანობა, მისი ბუნებიდან გამომდინარე, რადიკალურად ასხვავებებს და გარდაქმნის ლანდშაფტს. ამ საქმიანობის ყველა ფორმა გარდაუვლად აწარმოებს დიდი რაოდენობით ნარჩენებს, რაც დედამიწის სიღრმეებიდან ამოაქვთ და, იქიდან გამომდინარე, რომ მაღანი თითქმის ყოველთვის ადგილზე მუშავდება, ნარჩენები მაღაროს მიმდებარედ გროვდება (Bridge 2004). დიდი ზომის ნაყარის გროვა აფართოებს სამთო საქმიანობის სივრცობრივი ზემოქმედების არეალს, ვრცელდება რა პოტენციურად კულტივირებად მიწებზე, წყაროებზე, მდინარეებსა და მათ შენაკადებზე. ჯაპოსა და სანტა ფეს მაღაროების ნაყარის გროვებიდან გამომდინარე ზედაპირული წყლები მდინარე ჰუანუნის წყალგამყოფამდე აღწევს და მიმდებარე ქალაქების დიდ უმრავლესობაზე ვრცელდება. თუმცა, სამთო მრეწველობის გავლენა ლანდშაფტზე და მისთვის მიყენებული ზიანი არ შემოიფარგლება მხოლოდ შლაკებისა და ნაყარის სივრცობრივი გავრცელებით, შემაკავებელი რეზერვუარებით, შენობებითა და სხვა ამგვარი სამუშაოებით. სამთო მრეწველობის ტერიტორიული გაფართოება მოწინავეა სამთო-მოპოვებითი კონცესიის აკუმულაციისა და გარემოს დაბინძურების მხრივაც. და მართლაც, ბოლო ათწლეულებია ანდების სახელმწიფოებში ძალიან მოხშირდა სამთო-მოპოვებითი კონცესია, - ეს ხელშეკრულება გაფართოვდა როგორც რაოდენობრივად, ისე თვისებრივად (Bebbington 2009). რამდენადაც სამთო საქმე აქამდე ისეთი სისწრაფით და მასშტაბებით არ გაფართოვებულა ბოლივიაში, როგორც პერუსა და კოლუმბიაში, ბოლო წლებია რამდენიმე დიდმასშტაბიანი სამთო-მოპოვებითი ოპერაცია დაიგეგმა და დაიწყო. 2006 წლიდან გაზრდილი წარმოებით ჰუანუნის მაღარომ საქმიანობა გააფართოვა როგორც ვერტიკალურად (მაღაროს შახტების გაფართოება მიწის ქვემოთ ახალი ბუდობების აღმოსაჩენად), ისე ჰორიზონტალურად (ახლომდებარე ზონებში ახალი მაღაროების გახსნა). ახალი დანადგარების კონსტრუირებამ (როგორცაა, მაგალითად, დროებითი შემაკავებელი რეზერვუარები) და ხეობის მეორე მხარეს ახალი მაღაროების გახსნამ გააფართოვა სამთო-მოპოვებითი საქმიანობის ტერიტორიული არეალი და, შესაბამისად, მისი „ნაკვალევი“ ლანდშაფტზე. მეტიც, მისი ზეგავლენა მდინარის ქვედინებას მიჰყვება, ფართოვდება და იშლება ტორაკუილასა და ალკუმარკას ჭალებში. მაღაროს გავლენა სივრცობრივად იჭრება ქვედინების მიმართულებით არსებულ სათემო მიწებში და თანდათანობით იტაცებს მათ. ეს კი იმის გამო ხდება, რომ მდინარეში დანალექების სიჭარბემ გამოიწვია ჭალების გაფართოება, მდინარის კალაპოტისა და ახლომახლო სასოფლო-სამეურნეო მიწების ეროზია. მდინარისპირა სახლებისა და სავარგულების იძულებითმა მიტოვებამაც გაამწვავა ეს პროცესი - სარწყავი წყლის დანაკარგმა, ამის შედეგად კი შემცირებულმა მოსავლიანობამ მაცხოვრებელთა ნაწილი აიძულა მიეტოვებინათ თავიანთი სასოფლო-სამეურნეო მიწები. ირონიულია, რომ ჰუანუნის სამთო კომპანიის, კომიბოლის (COMIBOL), მცდელობები - შეემცირებინა გარემოზე მავნე ზეგავლენა -

ადგილობრივ თემთან კონფლიქტის მიზეზი გახდა. შემაკავებელი რეზერვუარები ზომითაც უზარმაზარია და თან სახიფათო: 1996 წელს პოტოსში პორკოს მადაროს დამბის გახეთქვის შედეგად გადმოიღვარა 235 000 ტონა ტოქსიკური ნივთიერება, რომელიც შეიცავდა დარიშხანს, ციანიდს, ტყვიასა და ცინკს. ამ შემთხვევამ უმძიმესად დააბინძურა მდინარე პილკომაიო (García-Guinea and Harffy 1998). გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ ჰუან-უნიის ინიციატივას, მადაროს მახლობლად დასახლებულ თემში გაეკეთებინათ დიდმასშტაბიანი შემაკავებელი რეზერვუარი, მაცხოვრებლებმა წინააღმდეგობა გაუწიეს. ერთი მხრივ, ეს წინააღმდეგობა მომდინარეობდა გარემოზე მავნე ზემოქმედების რისკიდან გამომდინარე, ხოლო მეორე მხრივ, მოსახლეობას არ სურდა, გაეყიდა რეზერვუარის ასაშენებლად საჭირო მიწები.

თუ შევაჯამებთ, სამთო-მოპოვებითი საქმიანობა თავისი ბუნებითაა სივრცობრივად ექსპანსიური, მისი ტერიტორიული გაფართოება კი დროზეა დამოკიდებული. მეტიც, სამთო საქმე გრძელვადიან გავლენას ახდენს ლანდშაფტსა და წყლის ნაკადებზე, რა გავლენაც ათწლეულები ან საუკუნეები გაგრძელდება. კუდსაცავების შემოუზღუდავი გროვებიდან და ღია მადაროდან გამონაჟონი მჟავები მას შემდეგაც გააგრძელებს ახლომდებარე წყლის ნაკადებზე მავნე ზემოქმედებას, როცა მადარობს უკვე დასრულებული ექნებათ სამუშაო. ჰუან-უნიის მადაროდან მომდინარე დანალექებმა და დაბინძურებამ გამოიწვია წყლის დაბინძურების მწვავე პრობლემა. მდინარის კალაპოტებისა და ჭალების დაბინძურებამ მავნე ზემოქმედება იქონია მდინარის ქვედინების მიმდებარე ტერიტორიებზე, მდინარის ნაპირას მდებარე სასოფლო-სამეურნეო მიწებზე. ამგვარად, სამთო-მოპოვებითი საქმიანობის მიერ ტერიტორიის განუწყვეტელი დაგროვება მდინარის ქვედინების მიმართულებით დასახლებული მკვიდრი კამპენსინო თემის ხარჯზე ხორციელდება. გიდვანისა და რედის (2011) მიერ ინდოეთში ნარჩენების ციკლის შემთხვევის შესწავლილის მსგავსად, ჰუან-უნიის ხეობის შემთხვევაც გამოირჩევა ურთიერთშეპირისპირებული სოციალური და ბუნებრივი მახასიათებლებით: ნარჩენების ერთი ნაწილი შეფასებულია, როგორც მაღალი ღირებულების მქონე (ამ ცნების როგორც პოლიტიკური, ისე ეკონომიკური და ნორმატიული მნიშვნელობით), რომელიც მომწამვლელ ნარჩენებს აწარმოებს. ამის საპირისპიროდ კი, მეორე ნაწილი დაბალი ღირებულების მქონე და ადვილად „მოცილებადი“ ნარჩენებია, რომელიც ყოველთვის “მადაროს ექსკრემენტად” იქნება ჩამოქვეითებული.

რას ნიშნავს „ჩამორთმევა დაგროვებით“?

რა მნიშვნელობას ვანიჭებთ ჰუან-უნიის ხეობაში სამთო საქმესთან დაკავშირებულ წყლის უკიდურესი დაბინძურების სოციალურ გავლენებს? ეჭვგარეშეა, რომ ადგილი აქვს საარსებო საშუალებათა ჩამორთმევას. მკვიდრი კამპენსინო თემი აწყდება მოსავლის შემცირების, ცხოველთა დაავადების, ჭების დაბინძურების, მიწების

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

ჩამორთმევის პრობლემებს. ამ პრობლემათა საფუძველმდებარე და უშუალო მიზეზები კომპლექსური და მრავალგვარია. რომ დავაზუსტოთ, ეს შეიძლება იყოს როგორც გარემოს გრძელვადიანი ცვლილებები (მაგალითად, გვალვა და მიწაში მარილის მაჩვენებლის უკიდურესი მატება), ისე წყლის დაბინძურება სამთო მრეწველობისაგან დამოუკიდებელი მიზეზებით (მაგალითად, ქალაქ ჰუანუნიის საკანალიზაციო წყლები და მყარი ნარჩენები). თუმცა, ხეობაში წყლის დაბინძურების უმთავრეს მიზეზად ჰუანუნიის მაღაროდან მუავების გამონაჟონი (დრენაჟი), ნარჩენების ინტენსიური გადმოცლა, ქიმიური დამაბინძურებელი ნივთიერებები რჩება. ხეობას, ჰუანუნიის მაღაროსთან შედარებით, ნაკლებად აზიანებს მოროკოლაკას, სანტა ფესა და ჯაპოს მაღაროების საქმიანობა და ნაყარის გროვები. საარსებო საშუალებათა ჩამორთმევის ეს პროცესი არც თუ ისე ზუსტად ერგება ჰარვის ცნებას - „დაგროვება ჩამორთმევით“. ჰარვისთვის (2003) ჩამორთმევა (საარსებო საშუალებების, საჯარო სიკეთეებისა თუ კოლექტიური სიმდიდრის) ხელსაყრელ პირობებს ქმნის ჭარბნაგროვები კაპიტალის ინვესტირებისთვის და ის უმთავრესი საშუალებაა, რომლითაც კაპიტალი ნეოლიბერალიზმში რეალიზდება. ჩამორთმევა მეორეული პათოლოგიური მოვლენა კი არ არის, არამედ - გარდაუვალი შედეგია. ის არის დაგროვების გარკვეულ ფორმათა სტრატეგიული საშუალება.

ჰუანუნიის ხეობის მდგომარეობა ამ სქემაში ადვილად არ თავსდება. საწარმოო ნარჩენების პირდაპირ მდინარეში გადაყრა კომპანია „კომიბოლს“ წარმოების ხარჯების ექსტერნალიზების საშუალებას აძლევს. ეს პრაქტიკა შეესაბამება ბაკერის (2009; cf Castree 2007) ცნებას „ეკოლოგიური ფიქსაცია“. ეს არის შემოფარგვლის ერთ-ერთი ფორმა, რომელსაც დე ანჯელინი (2004:77, 78) განმარტავს, როგორც „დაგროვების უნებლიე თანმდევ შედეგს“, რაც იწვევს „ადგილობრივი თემის, დამოუკიდებელი მეწარმეების, მკვიდრი მოსახლეობისა თუ ფერმერების გადღეუტასა და გაკოტრებას“. თუმცა ჰარვის მიერ განხილული შემთხვევისაგან განსხვავებით (2003), ამ შემთხვევაში არ არსებობს მზა დასაბანდებელი კაპიტალი, რომლის საშუალებითაც ამ პროცესებისგან „გამოთავისუფლებულ“ მიწებსა და რესურსებს საკუთარი მიზნებისთვის გამოიყენებდნენ. გარკვეულწილად, ბოლივიის ამ ნაწილში ეს არის მიწის მფლობელობის ფორმებისა და სამთო კაპიტალის დამსახურება. 2002 წლიდან „კომიბოლისა“ და „ელაიდ დიალსის“ ერთობლივი საწარმოს გაუქმების შემდეგ ჰუანუნიის მაღაროს მხოლოდ ბოლივიის სახელმწიფო მართავს; შეთანხმება, რომელიც მხოლოდ თუ გაამყარა და გააძლიერა 2006 წელს კომიბოლის სამუშაოების განახლებამ და ჰუანუნიის სამთო ოპერაციების გაფართოებამ. შესაბამისად, სანამ კერძო საკუთრებაში იყო, ძირითადად ტრანსნაციონალური სამთო კომპანიები იყვნენ პასუხისმგებელნი მადნის მოპოვებაზე მთელს ბოლივიაში (პასუხისმგებელნი როგორც მოსაპოვებელი მადნის რაოდენობაზე, ისე საექსპორტო ღირებულებაზე; Espinoza Morales 2010; Ribera Arismendi 2010). დღესდღეობით ჰუანუნიის მაღაროს კვლავაც განახლებული კომიბოლი მართავს. აღარ არიან ინვესტორები, რომლებიც

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

შეცდებოდნენ, თავიანთი ჭარბად დაგროვებული კაპიტალის საკითხი მოეგვარებინათ.

გარდა ზემოხსენებულისა, ალბათ უფრო რელევანტურიც იქნება იმის აღნიშვნა, რომ ჩამორთმეული რესურსების (პირველ რიგში სასოფლო-სამეურნეო მიწებისა და წყლის) მარგინალური ხასიათი აფერხებს კაპიტალდაბანდებასა და აპროპრიაციას. ცენტრალური ალტიპლანო მაღალმთიანი, ცივი და გვალვიანი ზონაა და სასოფლო-სამეურნეო წარმოება, გარემოს დაბინძურების მიუხედავად, შეზღუდულია რეგიონის მკაცრი კლიმატური პირობებით. ჰუანუნის ხეობაში ეს პირობები კიდევ უფრო გამწვავებულია წყლისა და მიწის უკიდურესი დაბინძურებით, რაც გადაჯაჭვულია პერიოდულ გვალვასა და მარილის მაჩვენებლის უკიდურესი მატების გრძელვადიან პროცესთან (PPO 1996). საბოლოო ჯამში, მიწის კოლექტიური ფლობა აფერხებს მიწის აბსოლუტურ ჩამორთმევას. 1953 წლის სასოფლო-სამეურნეო რეფორმის პერიოდში, ასიენდას სისტემის დაშლის შემდეგ, პონგოს მუშებს კოლექტიურად გადაეცათ იმ ასიენდების მიწა და წყალი, რომლებზეც ისინი მუშაობდნენ. ამ შეთანხმების ფარგლებში ახლადშექმნილი თემების წევრობა მკაცრად იყო შეზღუდული. წევრობის უფლება ჰქონდათ მხოლოდ მკვიდრ პონგოებსა და მათ ოჯახებს. მათაც კი არ ჰქონდათ მიწის გაყიდვის უფლება ისეთ ინდივიდებსა თუ ორგანიზაციებზე, რომლებიც თემის წევრები არ იყვნენ. შესაბამისად, ჰუანუნის ხეობაში მიწის ბაზარი არ არსებობს. ამიტომაც, მკვიდრ კამპენსინოთა საარსებო საშუალებების მითვისების პროცესი არ გულისხმობს მიწებისა და წყლის „გამოთავისუფლებას“ ინვესტირების ახალი ფორმებისათვის (რაც ლის (2010) არგუმენტებისგან განსხვავებული მოცემულობაა).

რაც აშკარად ვლინდება, არის შრომის განცალკევება წარმოების საშუალებებისა და სოციალური კვლავწარმოებისაგან ისეთი პროცესების გავლით, რომლებიც დიდად არ განსხვავდება მარქსისეული პირვანდელი დაგროვებისაგან. მიუხედავად იმისა, რომ ეს პროცესი არ შეესაბამება მის მიერ აღწერილ ჭარბდაგროვების კრიზისს, პირვანდელმა დაგროვებამ მაინც გამოიწვია ადგილობრივი კამპენსინო თემის კუთვნილი სასოფლო-სამეურნეო საარსებო საშუალებების ჩამორთმევა. ამას აშკარავებს თემის მაცხოვრებლების, განსაკუთრებით კი ახალგაზრდების, ფართომასშტაბიანი მიგრაცია, ძირითადად, ურბანულ ცენტრებში. მართლაც, გამოკითხული 125 შიდასამეურნეობიდან 108-ში (86.4%) ოჯახის ერთი წევრი მაინც არის წასული სამუშაოს საძებნელად და 87 (69%) კი იღებს გარკვეული ფორმის არა-სამეურნეო შემოსავალს. თუმცა, ეს არ არის სრული პროლეტარიზაცია, რამდენადაც მაცხოვრებლები ცდილობენ მიწის შენარჩუნებასა და კულტივაციას საარსებო საშუალებებისა და შემოსავლის მიღების მიზნით. ასე რომ, მცირემასშტაბიანი, ნახევრად სამომხმარებლო სასოფლო მეურნეობა კვლავაც უმნიშვნელოვანესი საქმიანობაა გაფართოებული ოჯახებისათვის, რომელთა საარსებო საშუალებათა

*სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები
და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები*

მოპოვების მრავალგვარი სტრატეგიები ხშირად მოიცავს - წვრილმან ვაჭრობას ან მშენებლობაზე მუშაობას ორ-უროსა თუ ლა პაზში, მუშაობას შინა მოსამსახურეებად ან მძიმე სამუშაო პირობების მქონე ქარხანაში ბუენოს აირესსა თუ სან პაულოში. გარდა ამისა, ბევრი ოჯახია ჩართული სამთო ეკონომიკაში, განსაკუთრებით კი ჰუანუნის მახლობლად მცხოვრები თემებიდან. გამოკითხულთა 60% აღნიშნავს, რომ ერთი ოჯახის წევრი მაინც - ძირითადად მამა, ქმარი ან ვაჟიშვილი - მუშაობს სამთო სექტორში, თუმცა საკმაოდ ნაკლებმა პროცენტმა (43%) აღნიშნა, რომ ოჯახი შემოსავალს ამ შრომით იღებს. თემის წევრებისთვის სამთო მრეწველობა ერთ-ერთი არჩევანია სხვა ანაზღაურებადი სამუშაოებიდან, თუმცა მათგან, ვინც თემს ტოვებს და მაღაროში სამუშაოდ მიდის, ნახევარზე ოდნავ ნაკლები თუ ახერხებს თავიანთ ოჯახების შენახვას. სიზუსტისთვის, ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ მხოლოდ სამთო მრეწველობა არ განაპირობებს შიდამიგრაციას. მაცხოვრებლები ბევრი მიზეზის გამო ტოვებენ თემს დროებით ან სამუდამოდ, მათ შორის სამუშაო და სასწავლო შესაძლებლობების, ქორწინების ან ურბანულ გარემოში ცხოვრების სურვილის გამო. ორ-უროს ელიტებსა და ქალაქის მაცხოვრებლებს შორის გაზიარებული სიბრძნე - თითქოს სამთო მრეწველობა ამყარებს ყველა დანარჩენ ეკონომიკურ საქმიანობას რეგიონში (მტკიცება, რომელიც არაერთხელ მომხმენია ინტერვიუებისა და არაფორმალური საუბრების დროს) - არ აღმოჩნდა მართებული იმ თემებისთვის, რომლებიც მაღაროს მიმდებარედ ცხოვრობენ და ყველაზე მეტად ზარალდებიან სამთო მრეწველობით.

ინტერვიუებში თემის წევრები ხშირად ადანაშაულებენ და აკრიტიკებენ ჰუანუნის სამთო კომპანიასა და სახელმწიფოს უუნარობასა თუ სურვილის არქონას, ჩაატარონ დასუფთავების ქმედითი სამუშაოები. თუმცა თემის წევრები დიდად არ ერთვებიან ფართომასშტაბიან ან ხანგრძლივ საპროტესტო ტალღაში. ქალაქ ორ-უროდან ჩამოსული აქტივისტებს ბევრი სათემო შეხვედრა აქვთ ჩატარებული და წარმატების მისაღწევად ჰქნოდათ კიდევ შემუშავებული გარკვეული სქემები, თუ როგორ უნდა ეიძულებინათ სახელმწიფო, გადაედგა ქმედითი ნაბიჯები. თუმცა ქვეყანაში, სადაც ქუჩის პროტესტი პოლიტიკური ცხოვრების მიღებული და ყველგან გავრცელებული ფორმაა, თემის მაცხოვრებელთა დუმილი უჩვეულო და არასწორი ჩანს. თუმცა, ამას მრავალმხრივი მიზეზები აქვს, რაც დაკავშირებული უნდა იყოს ორ-უროს სამთო მრეწველობისა და სასოფლო-სამეურნეო ეკონომიკის ისტორიულ ურთიერთდამოკიდებულებასთან. გარემოს დაბინძურებაც რომ არა, ალტიპლანოში სასოფლო მეურნეობა მინიმალურად პროდუქტიულია და ამიტომაც დიდი ხანია ადგილობრივი კამპენსინოები ოჯახის შემოსავალს ავსებენ მაღაროსა თუ ურბანულ ცენტრებში ანაზღაურებადი შრომის საშუალებით. ამასთან, სამთო მრეწველობით გამოწვეული დაბინძურება არა ერთბაშად, არამედ ხანგრძლივი დროის განმავლობაში გროვდება. ნავთობის მილსადენის გახეთქვის შემთხვევისაგან განსხვავებით - რომელმაც 2000 წელს დააბინძურა მდინარე დესაგუადერო, გამოიწვია მასობრივი პროტესტი და სახელმწიფოს ქმედითი ნაბიჯები (Montoya et al 2002) - სამთო

მრეწველობის ზემოქმედების შედეგები წლები თუ საუკუნეებია გროვდება. სათემო პროტესტს ასევე ახშობდა რეგიონის ძალაუფლების მქონე პროფკავშირული ორგანიზაციების პირდაპირი და არაპირდაპირი ზეწოლა. სამთო კოოპერატივების კავშირი (FEDECOMIN) და კამპენსინოთა დეპარტამენტის კონფედერაცია (FSUTCO) - ორივე ძლიერად უჭერს მხარს ორუროს სამთო ეკონომიკას და მთელი ძალით ეწინააღმდეგება ყველანაირ ზომებს, რამაც შეიძლება საფრთხე შეუქმნას რეგიონში სამთო-მოპოვებით საქმიანობას. ორუროს სხვადასხვა კლასთა აშკარა შეუთავსებელი ინტერესები ზღუდავენ მოსახლეობის ფართომასშტაბიანი მობილიზების პოტენციალს, შეაჩერონ ან შეამცირონ სამთო-სამრეწველო ნარჩენები.

დასკვნა

ამგვარად, როგორ შეგვიძლია დავახასიათოთ მითვისებისა და დაგროვების პროცესი ჰუანუნის ხეობაში? ინდივიდები და ოჯახები, რომლებიც მჭიდრო, კოლექტიური თემის წევრები არიან, თავიანთ მშობლიურ თემში ინარჩუნებენ მიწასა და მეურნეობას, როგორც საარსებო საშუალებისა და შემოსავლის უმნიშვნელოვანეს წყაროს. თავისი სუსტი ინდუსტრიული სექტორის გამო, ბოლივიის ექსპორტის დიდი წილი ნედლეულსა და მოდის: ბუნებრივი გაზი, მინერალები, სოიო, ხეტყის მასალა და კოკაინის ხის ფოთლები. მიუხედავად ბოლოდროინდელი განცხადებებისა რესურსების ინდუსტრიალიზაციის შესახებ - იმ მიზნით, რომ გაეძლიერებინათ ადგილობრივი წარმოება და ბიძგი მიეცათ შიდა მოხმარებისთვის - ამ მიმართულებით მცირედი პროგრესი თუ შეიმჩნევა. და მართლაც, მორალესის მმართველობის პერიოდში ბოლივია მეტად დამოკიდებული გახდა ნედლეულის ექსპორტზე (Bebbington 2009; Gudynas 2009; Kohl and Farthing 2012). რამდენადაც კამპენსინოთა სექტორი აწარმოებს საკუთარ საკვებს, უზრუნველყოფს თავისსავე საცხოვრისსა და იაფ თუ ადვილად ხელმისაწვდომ მუშახელს, ეს სექტორი ფუნქციურია სამთო-მოპოვებითი სექტორისათვის („ფუნქციური“ დე ჯავრის 1981 წლის „ფუნქციური დუალიზმის“ მნიშვნელობით). საზოგადოებრივი გაზიარებული შეხედულებაა (ორუროში კი პოლიტიკურადაც), თითქოს სამთო მრეწველობა ამყარებს ყველა სხვა ეკონომიკურ საქმიანობას ორუროში. სინამდვილეში კი, ამ შეხედულების საპირისპიროდ, მკვიდრ კამპენსინოთა სამუშაო ძალაა ის საშუალება, რომელიც აცოცხლებს მოპოვებით ეკონომიკას, ისევე როგორც, ფართოდ თუ შევხედავთ, ბოლივიის კაპიტალისტურ ეკონომიკას. გიდვანისა და რედის მიერ შესწავლილი შემთხვევის მსგავსად, (ელექტრონული ნარჩენებზე მომუშავე მუშების შესახებ) ბოლივიის სამთო მრეწველობა საზრდოობს მკვიდრ კამპენსინოთა თემის მიწებით, საარსებო საშუალებებითა და მათი სხეულებით. ამ ყველაფერთან ერთად კი, მკვიდრი მოსახლეობა ყველაზე მეტად ზარალდება გარემოს დაბინძურებით.

სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები

მკვიდრი კამპენსინო თემები, რამდენადაც ისინი მხოლოდ ნაწილობრივ არიან ჩართულნი სამთო-მრეწველობით ეკონომიკაში, არასდროს ყოფილან არც ეკონომიკური აღმასვლისა თუ დადმასვლის ციკლის სუბიექტები და არც იმ აურაცხელი დაბინძურებისა, რომელიც რეგიონის პირველი მაღაროს გახსნის შემდეგ დღემდე გროვდება. ბოლივიაში სოციალურ ექსკლუზიაზე დამყარებული ურთიერთობები იწარმოებოდა ისეთი ინსტიტუციური კონფიგურაციებით, რომლებიც ჩართულნი იყვნენ მინერალების მოპოვების, წყლის რესურსების მართვისა და გამოყენების საქმეში. ეს სოციალური ურთიერთობები - წყლის, მინერალებისა და მომწამვლელი ნივთიერებების დინების მსგავსად - დალდასმულნი არიან და ასახვენ ისტორიულად დალექილ და ასიმეტრიულ ძალაუფლებრივ ურთიერთობებს (Swyngedouw 2004). ბოლივიაში, სამთო მრეწველობასთან დაკავშირებული წყლის დაბინძურების შემთხვევაში, საარსებო საშუალებების ჩამორთმევა დიდწილად იმართებოდა დაგროვების სხვადასხვაგვარი ფორმებით. ესენია: მომწამვლელი დანალექების დაგროვება სახნავ მიწებსა და ჭალებში; წყალზე უფლებისა და წყლის დაგროვება (წყლის დაბინძურების გზით სამომხმარებლო უფლებების უზურპირება); ტერიტორიული ერთეულების დაგროვება კი, როგორც სამთო მრეწველობის სივრცობრივი „ნაკვალევი“, დღითიდღე იზრდება. შესაბამისად, კაპიტალის მუშაობის პრინციპის ანალოგიურად, წყლისა და სამთო ნარჩენების ჰიდრო-სოციალურ ციკლში მოძრაობა გულისხმობს როგორც ცირკულაციას, ისე დაგროვებას. ადგილობრივი კამპენსინო თემის საარსებო საშუალებათა ჩამორთმევა - მომწამვლელი დანალექების, წყალზე უფლებისა და მიწის დაგროვების გზით - აშკარავებს იმ პირობითი და არაპირდაპირ როლს, რასაც ბუნების მატერიალურობა თამაშობს პირვანდელი დაგროვების პროცესში (cf Sneddon 2007). მეორე მხრივ კი, თავად ეს პროცესი აშკარავებს, რომ ძალაუფლებრივი გეომეტრია - რომელიც დიდი ხანია ჰუანუნის ხეობაში ძალაუფლებრივ ურთიერთობებს აყალიბებს - განაგრძობს კვლავწარმოებას. ამასთან ერთად კი, მეტად თვალნათელი ხდება ბოლივიის „პოსტ-ნეოლიბერალური“ ეკონომიკისთვის დამახასიათებელი წინააღმდეგობებიც.

მადლობა

მადლობას ვუხდით ჯო სტოლს მისი კარტოგრაფიული უნარებისთვის. ასევე ვინაი გიდვანსა და ოთხ ანონიმურ რეცენზენტს, რომელთა კომენტარებიც დამეხმარა ამ სტატიის გაუმჯობესებაში. მადლობელი ვარ ორგანიზაციებისა CEPA და CORIDUP, განსაკუთრებით კი დონ რომან მამანის გულისხმიერი დახმარების კვლევა, რომელსაც ეს სტატია ეფუძნება, დაფინანსებულია ფულბრაიტ ჰეის ფაკულტეტის გრანტის, მაქსველის სკოლისა და სირაკუზის უნივერსიტეტის მიერ.

¹ ტერმინი კამპენსინო, რომელიც ინგლისურში არასწორადაა ინტერპრეტირებული, როგორც „გლეხი“, სინამდვილეში აღნიშნავს წვრილ-მესაკუთრე მიწათმოქმედს. ბოლივიის ანდების ხეობასა და ალტიპლანოში კამპენსინოები ძირითადად კერუასა და აიმარაზე მოლაპარაკე მკვიდრი (originario) ხალხია. ბოლივიაში გავრცელებული გამოყენების მსგავსად, ამ სტატიაშიც ორ ტერმინს ვიყენებ ერთმანეთის პარალელურად, იმის აღსაღნიშნად, რომ ჰუანუნის ხეობის მაცხოვრებლები მკვიდრნი არიან თავიანთი

სამთო-მოპოვებითი ინდუსტრიები და მათი სოციო-ეკოლოგიური ასპექტები

ეთნიკურობიდან გამომდინარე და კამპენსინოები თავიანთი საქმიანობისა და კლასობრივი იდენტობიდან გამომდინარე. ხეობის მაცხოვრებლები თავიანთ თავს ჩვეულებრივ მოიხსენიებენ, როგორც „campesino originario“ (მკვიდრი წვრილ-მესაკუთრე მიწათმოქმედი). ესპანური originario-ს ნაცვლად ვიყენებ ტერმინს „მკვიდრი“, ვინაიდან ეს უფრო ხშირად გამოიყენება აკადემიურ ლიტერატურაში. მეტი ინფორმაციისთვის ბოლივიის მკვიდრი მოსახლეობის შესახებ, იხ. პეროლუ და გრინი (მალე გამოქვეყნდება).

ⁱⁱ დაგროვების მეოთხე ფორმა, რომელიც საჭიროებს აღიარებას და მოითხოვს ანალიზს, არის მძიმე მეტალებისა და სხვა მომწამვლელი ნივთიერებების დაგროვება ადამიანთა სხეულებსა და მათ შინაურ ცხოველებში. ასეთი კვლევა მოითხოვს ეპიდემიოლოგიურ ანალიზს, რომლის ჩატარების შესაძლებლობაც არ მომეცა და რომლის შესახებაც ბოლივიიდან სანდო მონაცემები არც არსებობს.

ⁱⁱⁱ ამ სტატიაში ნეოლიბერალიზმს განვიხილავ, როგორც პოლიტიკური ეკონომიის პროექტს, რომლის მიზანია ბაზრისა და ინვესტიციების ლიბერალიზაცია და გლობალიზაცია; სახელმწიფოს მიერ ბაზრისათვის, ინვესტიციისა და წარმოებისათვის დაწესებული შეზღუდვების მინიმალიზაცია (მაშინ, როცა დაგროვების გაადვილებისას სახელმწიფოს როლი შენარჩუნებულია); სახელმწიფოსთვის ფისკალური დისციპლინის დაწესება; სამუშაო ძალის უფლებათა შეზღუდვა (იხ. Perreault and Martin 2005). როგორც ჰარვი (2007) აღნიშნავს, ნეოლიბერალიზმი, უპირველეს ყოვლისა, არის პროექტი, რომლის მიზანია კაპიტალისტური კლასის ძალაუფლების აღდგენა. ბოლივიაში ნეოლიბერალური პოლიტიკა პირველად გატარდა 1980-90-იან წლებში და უკუიქცა (თუმცა არცთუ ბოლომდე) ევო მორალესის მთავრობის მიერ.

^{iv} ამ ქვეთავში წარმოდგენილი ინფორმაცია ეფუძნება ბოლივიაში 2009-20011 წლებში ჩატარებულ 8 თვიან სავლელ კვლევას, აქედან 6 თვიანი კვლევითი სამუშაო 2011 წელს ჩატარდა. სავლელ კვლევა მოიცავდა 125 შიდამეურნეობის ანკეტირებას იმ 14 მკვიდრი თემიდან, რომლებიც სამთო მრეწველობით გამოწვეული დაბინძურებით არიან დაზარალებულნი. ყველა ანკეტირება პირადად ჩავატარე ესპანურ ენაზე (რამდენიმე შემთხვევაში კერძაზე ადგილობრივი კვლევითი ასისტენტის დახმარებით). სავლელ სამუშაო ასევე მოიცავდა: 36 სიდრმისეულ ნახევრად-სტრუქტურირებულ ინტერვიუს სამთო კომპანიებისა და სახელმწიფო სამსახურების წარმომადგენლებთან, თემის ლიდერებთან, მკვლევრებსა და აქტივისტებთან; წყლისა და მიწის ლაბორატორიული ანალიზს - სინჯები ავიღეთ მდინარე ჰუანუნდანი და მისი შენაკადიდან, მდინარე სანტაფედან (სინჯების ანალიზი გაკეთდა სპექტროლაბში, ორუროს ტექნიკური უნივერსიტეტის ქიმიური ანალიზის ლაბორატორიაში); და ჩართულ დაკვირვებას თემის შეხვედრებზე, საჯარო ფორუმებზე, სამთო ინსპექტირებებსა და სხვა ღონისძიებებზე. ყველა მკვიდრი კამპენსინო თემის სახელი ფსევდონიმია.

^v “რელავროები“ (relaves) დანალექების გადამუშავებაზე მუშაობენ, რათა ის დარჩენილი 15% მინერალებიც გამოდევნონ, რაც გამამდიდრებენ ქარხანაში გადამუშავების შემდეგ მაინც რჩება დანალექებში.

^{vi} ქალაქ ჰუანინის არ აქვს არც დაბინძურებული წყლისა და არც მყარი ნარჩენების გადამამუშავებელი საშუალებები. ქალაქის საკანალიზაციო მიწებიდან და მდინარის ნაპირას მდებარე შენობებიდან საკანალიზაციო წყლები პირდაპირ მდინარეში ჩაედება. მყარ ნარჩენებსაც მდინარეში ყრიან.